Výskumný ústav
Slovákov
v Maďarsku
MAGYARORSZÁGI SZLOVÁKOK KUTATÓINTÉZETE

Fejezetek a békéscsabai szlovákok múltjából és jelenéből

Fejezetek a békéscsabai szlovákok múltjából és jelenéből

Miroslav Kmeť – Tuska Tünde – Uhrin Erzsébet et al.

Békéscsaba, 2018

Fejezetek
a békéscsabai szlovákok
múltjából és jelenéből

Fejezetek a békéscsabai szlovákok múltjából és jelenéből

Miroslav Kmeť – Tuska Tünde – Uhrin Erzsébet et al.

Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku
MAGYARORSZÁGI SZLOVÁKOK KUTATÓINTÉZETE

Békéscsaba, 2018

© Miroslav Kmeť – Tuska Tünde – Uhrin Erzsébet et al.

© Szerzők:

Ando György, Erika Brtáňová, Peter Chrastina, Jaroslav Čukan, Demmel József,
Gyivicsán Anna, Gabriela Hamranová, Hornok Rita, Dana Hučková, Ján Jančovic,
Jároli József, Miroslav Kmeť, Kovács Anna, Krajcsovics Hajnalka, Lászik Mihály,
Ladislav Lenovský, Lonovics Lászlóné, Maruzsné Sebó Katalin, Peter Mičko,
Boris Michalík, Renáta Ondrejková, Zuzana Pavelcová, Pecsenya Edit, Pluhár Tamás,
Somogyi Józsefné, Szuda Krisztina Eszter, Tuska Tünde, Uhrin Erzsébet,
Iveta Valentová, Pavol Žibrita, Zsilák Mária

Fordítók:

Avar Hajnalka (172–194, 403–424), Bauko János (53–77), Fuhl Imre (507–510),
Hamberger Judit (83–109, 429–439), Hornok Rita (277–295),
Laluska Veronika (132–143, 389–400, 451–454, 457–468)
Lampert Csaba (441–448), Maruzsné Sebó Katalin (7, 21–35, 239–250, 253–261, 483–487),
Pluhár Tamás (194–221, 362–371), Zsilák Mária (229–236),
Orgoványi János György és más fordítók (angol rezümék)

Szerkesztők:

Miroslav Kmeť – Tuska Tünde – Uhrin Erzsébet

Szerkesztőbizottság:

Elnök: *Lászik Mihály*, a Békéscsaba Megyei Jogú Város Szlovák Önkormányzata elnöke,
a Csabai Szlovákok Szervezete elnöke, a békéscsabai Szlovák Gimnázium,
Általános Iskola, Óvoda és Kollégium igazgatóhelyettese

Tagok:

Rastislav Kožiak, a besztercebányai Bél Mátyás Egyetem Történelem Tanszékének vezetője,
Krajcsovics Hajnalka, a Szlovák Kultúra Háza igazgatója,
Pecsenya Edit, a békéscsabai Szlovák Gimnázium, Általános Iskola, Óvoda és Kollégium igazgatója,
Rakonczás Szilvia, a Békés Megyei Könyvtár igazgatója,
Somogyi Józsefné, a Békéscsabai Városvédő és Városszépítő Egyesület elnökhelyettese

Szakmai lektorok:

Miroslav Dudok, Erdész Ádám, Gyivicsán Anna

Nyelvi lektor:

Virágné Horváth Erzsébet (magyar szöveg), Miroslav Kmeť (szlovák rezümék)
Orgoványi János György (angol rezümék)

Technikai szerkesztő:

Kunovacné Gulyás Zsuzsanna

Kiadó:

Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete

Társkiadók:

Bél Mátyás Egyetem Bölcsészettudományi Kara Történelem Tanszéke, Besztercebánya
Békéscsaba Megyei Jogú Város Szlovák Önkormányzata

A könyv megjelenését támogatták:

Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete

A Határon Túli Szlovákok Hivatala

Emberi Erőforrások Minisztériuma

Emberi Erőforrás Támogatáskezelő

Békéscsaba Megyei Jogú Város Önkormányzata

Békéscsaba Megyei Jogú Város Szlovák Önkormányzata

Bél Mátyás Egyetem Bölcsészettudományi Kar
Történelem Tanszék
Banská Bystrica / Besztercebánya

Magyarországi Szlovákok Szövetsége Közhasznú Alapítvány

Békéscsabai Szlovák Gimnázium, Általános Iskola,
Óvoda és Kollégium
Csabai Szlovákok Szervezete – Szlovák Kultúra Háza
Békés Megyei Könyvtár
Békéscsabai Városvédő és Városszépítő Egyesület
Munkácsy Mihály Múzeum
Maruzsné Sebó Katalin
Virágné Horváth Erzsébet

Felelős kiadó:
Tuska Tünde

Borítóterv:
Lonovics László
Forrás:
bekescsaba_szent_istvan_ter_1906_piac_tuska_print

ISBN 978-615-5330-12-4

Tördelés, tipográfia:
Monoki Béni
Vigh László

Nyomdai előkészítés:
Croatica Nonprofit Kft.

Felelős vezető:
Horváth Csaba

Nyomás és kötés:
Multiszolg Bt., Vác

Felelős vezető:
Kajtor Bálint

A könyvet elsősorban **Haan Lajosnak** (1818–1891),
a helytörténeti kutatások máig legjelentősebb
képviselőjének ajánljuk,
születésének 200. évfordulója alkalmából,
aki megteremtette Békéscsaba és Békés megye
tudományos-történeti kutatásának alapjait
a legrégibb időktől napjainkig,
aki tevékenységével szimbolizálja
a szlovák–magyar együttélést ebben a térségben.

A kötetet továbbá ajánljuk valamennyi csabai lakosnak,
legyen az szlovák, magyar vagy más nemzetiségű
és minden lokálpatriótának,
aki érdeklődik saját történelme és kultúrája iránt,
mely Békéscsabán szorosan összefonódik
a város szlovák múltjával és jelenével.

Köszönetnyilvánítás

Köszönetünket szeretnénk kifejezni támogatóinknak,
akik a könyv megjelenéséhez
pénzügyi segítséget nyújtottak, s ezzel lehetővé tették,
hogy városunk újratelepülésének 300. évfordulójára
megszülethessen egy új,
szlovák–magyar nyelvű Békéscsaba-monográfia.

Köszönet illeti azokat az együttműködőket, akik
önzetlen munkájukkal támogattak bennünket.

A kiadvány nem készülhetett volna el a szerzők precíz,
gondosan elkészített tanulmányai, írásai nélkül.
Hálás köszönet érte.

Köszönettel tartozunk a tanulmányok fordítóinak,
a nyelvi, illetve szakmai lektoroknak,
valamint a recenzenseknek.
Észrevételeik, kritikáik és a könyvek kéziratainak bírálatai
felbecsülhetetlen segítséget nyújtottak számunkra.

Külön köszönetünket fejezzük ki
A Croatica Kiadó munkatársainak
színvonalas kiadói és nyomdai munkájukért.

Köszönetet mondunk
a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete munkatársainak,
akik munkájukkal nagyban segítették a kiadvány elkészítését.

A szerkesztők

TARTALOM – OBSAH[1]

Előszó – Predslov 17

Bevezető tanulmányok – Úvodné štúdie

Gyivicsán Anna / Anna Divičanová
Békéscsaba mint szlovák etnikai kulturális modell 21
Békešská Čaba ako model etnickej (slovenskej) kultúry

Zsilák Mária / Mária Žiláková
A békéscsabai szlovák evangélikusság lelki, szellemi habitusa 39
A szellemiség általános és jellegzetes jegyei
Duchovné dedičstvo čabianskych evanjelikov
Zložky a charakteristické črty evanjelického vyznania Čabänov

Iveta Valentová
Miről vallanak a békéscsabai családnevek? 53
Čo prezrádzajú čabianske priezviská

Békéscsaba történelméből – Z histórie Békešskej Čaby

Miroslav Kmeť
Békéscsaba a szlovák regionális történetírás tükrében a 19. században és a 20. század első évtizedében 83
Békešská Čaba v reflexii regionálnej slovenskej historiografie v 19. storočí a v prvej polovici 20. storočia

Demmel József / József Demmel
Egy „falusi characteréből kivetkőzni kezdő alföldi város” 112
Haan Lajos és Békéscsaba első várostörténete
Dolnozemské mestečko, ktoré začalo strácať dedinský charakter
Ľudovít Haan a prvé dejiny Békešskej Čaby

[1] A könyv címe szlovákul: *Kapitoly z minulosti a súčasnosti Slovákov v Békešskej Čabe.*

Zsilák Mária / Mária Žiláková
A Haan klán értékteremtése – egyházi és világi kultúrtörténeti kontextusban 121
Prínos klanu Haanovcov do cirkevnej a svetskej kultúry

Kovács Anna / Anna Kováčová
Ján Pravdoľub Bella tanítói működésének évei Békéscsabán 132
Roky učiteľského pôsobenia Jána Pravdoľuba Bellu v Békešskej Čabe

Szuda Krisztina Eszter / Kristína Estera Szudová
A békéscsabai szlovákok életének fontosabb eseményei a két világháború közti időszakban, a korabeli újságcikkek alapján 146
Dôležité udalosti v živote békeščabianskych Slovákov v medzivojnovom období v zrkadle dobových novinových článkov

A békéscsabai szlovákok kulturális öröksége és kulturális potenciálja – Kultúrne dedičstvo a kultúrny potenciál Slovákov v Békešskej Čabe

Ando György / Juraj Ando
Családi élettér Csabán 161
Priestor rodinného života na Čabe

Jaroslav Čukan – Boris Michalík – Pluhár Tamás / Tomáš Pluhár
A békéscsabai szlovákok kulturális potenciálja 172
Kultúrny potenciál Slovákov v Békešskej Čabe

Irodalom és publicisztika – Literatúra a publicistika

Erika Brtáňová
Mit olvastak a csabai szlovákok? 229
Čo čítali Slováci v Békešskej Čabe?

Tuska Tünde / Tünde Tušková
A csabai szlovákok kalendáriuma 239
O kalendári Čabänov

Dana Hučková
Békéscsaba Ivan Thurzo emlékirataiban 253
Békešská Čaba v spomienkach Ivana Thurza

Maruzsné Sebó Katalin / Katarína Maružová Šebová
A Tranoscius értelmezési lehetőségei Szilasi László Szentek hárfája című regényében 263
Interpretačné alternatívy Tranoscia ako literárneho motívu v románe Lászlóa Szilasiho Szentek hárfája

A csabaiak identitásáról és nyelvhasználatáról – O identite a používaní jazyka Čabanov

Ladislav Lenovský
A csabaiak identitásának néhány összefüggéséről 277
K niektorým kontextom identity Čabänov

Hornok Rita / Rita Hornoková
A modern kisebbségi identitás összetevői a békéscsabai szlovák fiatalok körében 299
A lakóhely szerepe a fiatalok nemzeti identitásformálásában
Komponenty modernej identity v kruhu mladých békeščabianskych Slovákov
Úloha bydliska pri formovaní ich národnej identity

Uhrin Erzsébet / Alžbeta Uhrinová
A nyelvhasználat változásai a békéscsabai evangélikus egyházközségben 314
Zmeny v používaní jazyka v békeščabianskej evanjelickej cirkvi

Iskolák – Školy

Lászik Mihály / Michal Lásik
Tanyai iskolák Békéscsabán 335
Sálašské školy v Békešskej Čabe

Lászik Mihály – Pecsenya Edit / Michal Lásik – Edita Pečeňová
A békéscsabai Szlovák Gimnázium, Általános Iskola, Óvoda és Kollégium hét évtizede 340
Sedem desaťročí békeščabianskeho Slovenského gymnázia, základnej školy, materskej školy a kolégia

Pecsenya Edit / Edita Pečeňová
Slovenčinár – Szlovákia határain kívül kiadott szakfolyóirat 20 évfolyama 362
Slovenčinár – 20 ročníkov odborného časopisu vydávaného mimo územia Slovenska

Uhrin Erzsébet / Alžbeta Uhrinová
A békéscsabai szlovák nyelvoktatás (és főiskola) történetéhez 373
K dejinám vyučovania slovenského jazyka (aj vysokej školy) v Békešskej Čabe

Gazdaság, táj – Hospodárstvo, krajina

Peter Mičko
Békéscsaba életének gazdasági sajátosságai a 20. század első felében (mozaikok) 389
Hospodárske špecifiká života v Békešskej Čabe v prvej polovici 20. storočia (mozaiky)

Peter Chrastina
A békéscsabai tájhasználat változásai 403
Zmeny využívania krajiny Békešskej Čaby

Források, dokumentumok és bibliográfiák – Pramene, dokumenty a bibliografie

Ján Jančovic
A Nógrád vármegyéből érkező első telepesek Békéscsabán, a 18. századi dokumentumok alapján 429
Prví osadníci z Novohradskej stolice v Békešskej Čabe, na podklade dokumentov z 18. storočia

Gabriela Hamranová
Békéscsaba Ján Gerči (Gercsi János) visszaemlékezéseiben 441
Magyarországi népi írók a Matica slovenská Határon Túli Szlovákok Múzeumában
Békešská Čaba v spomienkach Jána Gerčiho
Ľudoví autori v Maďarsku v Krajanskom múzeu Ms

Zuzana Pavelcová
Békéscsaba a Matica slovenská Határon Túli Szlovákok Múzeuma dokumentumtárában 451
Békešská Čaba v dokumentačnom fonde Krajanského múzea Matice slovenskej

Renáta Ondrejková
A békéscsabai szlovák iskola pedagógusainak kiadói kezdeményezéseiből és publicisztikai tevékenységeiből 457
Z vydavateľských iniciatív a publicistických aktivít pedagógov slovenskej školy v Békešskej Čabe

Kunovacné Gulyás Zsuzsanna
Válogatott bibliográfia Békéscsabáról 470
Výber z bibliografie o Békešskej Čabe

Szervezetek és intézmények a szlovákok szolgálatában és érdekében – Organizácie a inštitúcie v službách a v záujme Slovákov

Lászik Mihály / Michal Lásik
Békéscsabai Megyei Jogú Város Szlovák Önkormányzata 483
Slovenská samospráva župného mesta Békešská Čaba

Krajcsovics Hajnalka / Hajnalka Krajčovičová
A *Csabai Szlovákok Szervezete és a Szlovák Kultúra Háza tevékenysége* 488
Čabianska organizácia Slovákov a Dom slovenskej kultúry

Tuska Tünde / Tünde Tusková
Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete 491
Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku

Jároli József – Somogyi Józsefné / József Jároli – Helena Somogyiová
A Békéscsabai Városvédő és Városszépítő Egyesület a város szlovák hagyományainak megőrzéséért 495
Podiel békeščabianskeho Spolku pre ochranu a skrášľovanie mesta na zachovávaní slovenských tradícií

Lonovics Lászlóné / Zuzana Lonovicsová
A Békés Megyei Könyvtár szlovák nemzetiségi tevékenysége, szolgáltatásai 499
Národnostné činnosti a služby Knižnice Békešskej župy

Befejezés helyett

Pavol Žibrita
Békéscsaba 300 …, avagy tisztelgés a magyarországi szlovákok előtt, illetve elmélkedés az identitásról és őseink csontjairól 507
Békešská Čaba 300 …, alebo hold Slovákom v Maďarsku, či o identite a kostiach našich predkov

Függelék – Prílohy

Dokumentumok és fotók 513
A rövidítések jegyzéke 521
A kiadvány előkészítésében közreműködtek 524
Névmutató 527

CONTENT

Foreword 17

Introductory Essays

Anna Gyivicsán
The civil institutes of Slovakian culture in Békéscsaba in the mirror of ethnocultural changes 21

Mária Zsilák
Spiritual heritage of the Lutherans in Békéscsaba 39
Components and characteristic elements of Lutheran confession in Békéscsaba

Iveta Valentová
What Surnames of Slovak Families in Békéscsaba Disclose 53

From the History of Békéscsaba

Miroslav Kmeť
Békéscsaba in the Reflections of Regional Slovak Historiography in the 19th Century and in the First Half of the 20th Century 83

József Demmel
A "lowland city starting to unrobe from its village character" 112
Lajos Haan and the first city history of Békéscsaba

Mária Zsilák
The Value-creating of the Haan Clan – in the Context of Ecclesiastical and Secular Cultural History 121

Anna Kovács
Ján Pravdoľub Bella and the Years of His Teaching Activity in Békéscsaba 132

Krisztina Eszter Szuda
Important Events Concerning the Slovaks Living in Békéscsaba During the Interwar Period Reflected in Contemporary Periodical articles 146

The Cultural Heritage and the Cultural Potential of Békéscsaba Slovaks

György Ando
Family living space in Csaba 161

Jaroslav Čukan – Boris Michalík – Tamás Pluhár
The Cultural Potential of Slovaks in Békéscsaba 172

Literature and Journalism

Erika Brtáňová
What Did the Slovaks in Békéscsaba Read? 229

Tünde Tuska
On the Csaba Calendar 239

Dana Hučková
Békéscsaba in Ivan Thurzo's Memories 253

Katalin Sebó Maruzs
Tranoscius as an Interpretation Alternative of Literary Motif in the Novel The Harp of the Saints by László Szilasi 263

On the Identity and about the Language Usage of the Csaba People

Ladislav Lenovský
On some contexts of identity residents from Békešska Čaba 277

Rita Hornok
Components of Modern Minority Identity among Slovakian Youth in Békéscsaba 299
The Role of the Place of Residence in the National Identity Formation Process

Erzsébet Uhrin
Changes of Language Usage within the Lutheran Church in Békéscsaba 314

Schools

Mihály Lászik
Farm schools in Békéscsaba 335

Mihály Lászik – Edit Pecsenya
Seven decades of the Békéscsaba Slovakian Grammar School, Primary School, Kindergarten and Students' Hostel 340

Edit Pecsenya
Slovenčinár (Slovak Teacher) – 20 volumes of the special periodical published outside the borders of Slovakia 362

Erzsébet Uhrin
On the History of Slovak Language Teaching (and the College) in Békéscsaba 373

Economy, Landscape

Peter Mičko
Economic specifics of life in Békéscsaba in the first half of the 20th century (mosaics) 389

Peter Chrastina
Békešská Čaba land use changes 403

Sources, Documents and Bibliographies

Ján Jančovic
The First Settlers Coming from Nógrád County in Békéscsaba, on the Basis of 19th Documents 429

Gabriela Hamranová
Békéscsaba in the reminiscences of Ján Gerči 441
Hungarian folk writers in the Matica slovenská Museum of Cross-border Slovaks

Zuzana Pavelcová
Békéscsaba in the Document Collection of the Matica slovenská Museum of the Slovaks Beyond the Border 451

Renáta Ondrejková
Publishing Activities of the Slovak Primary school, Grammar School and the College and Their Teachers in Békešská Čaba 457

Zsuzsanna Kunovacné Gulyás
Selected literature about Békéscsaba 470

Organizatons and Institutes in the Service and the Interest of the Slovaks

Mihály Lászik
Slovak Minority Self – Government in Békéscsaba 483

Hajnalka Krajcsovics
Organisation of the Slovaks of Békéscsaba and the House of Slovak Culture 488

Tünde Tuska
Research Institute of the Slovaks in Hungary 491

József Jároli, Ilona Somogyi
Association for the Protection of the city of Békéscsaba 495

Zsuzsanna Lonovics
Library of Békés County 499

Instead of a conclusion 507

Appendix 513–525

Index 527

Előszó

Egy új Békéscsaba-monográfiát tart a kezében a tisztelt Olvasó, mely a város újratelepítésének 300. évfordulójára jelent meg. A könyv kiadását a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete kezdeményezte, tiszteletét és nagyrabecsülését kifejezve ezzel az intézménynek otthont adó városnak, ahol az 1990. évi megalapítása óta működik. A tanulmánykötet széles körű összefogással, a békéscsabai szlovák és szlovák feladatot is ellátó szervezetekkel, intézményekkel való együttműködés keretében, valamint városi, magyarországi (szlovák, illetve magyar) és szlovákiai támogatásoknak köszönhetően valósult meg. Társkiadói a besztercebányai Bél Mátyás Egyetem Történelem Tanszéke és a helyi szlovák nemzetiségi önkormányzat.

A könyv kétnyelvű, szlovák és magyar nyelven, két önálló kötetben jelent meg, hogy eljusson mindkét célközönségéhez, a szlovákokhoz és a magyarokhoz egyaránt.

A harminchárom dolgozatot harmincegy szerző írta, tizennégy szlovákiai és tizenhét magyarországi. A hazai szerzők közül tizenketten békéscsabaiak. A szerzői kollektíva heterogén, vannak köztünk nagy tapasztalattal rendelkező, elismert kutatók, fiatal pályakezdők, tudományos munkatársak, egyetemi és középiskolai tanárok, közművelődési szakemberek. Valamennyiünket az a közös cél vezérelt, hogy munkánkkal bemutassuk Békéscsaba kulturális örökségét és szlovák jelenét, városi, országos és nemzetközi viszonylatban egyaránt. A könyv hiánypótló, hiszen egy sajátos, kevésbé ismert szemszögből tárgyalja a kutatott települést. Az írásokat tizenhárom (három szlovákiai, tíz magyarországi) „társszerző", az angol rezüméket további kollégák fordították, köztük hivatásos, rendszeresen fordítók és kezdők. A jubileumi kötet tartalmas kollektív munka eredménye.

A tanulmányok számos tudományágat képviselnek, sok szerző az interdiszciplináris megközelítést részesítette előnyben. A monográfia kilenc fejezetből áll, az olvasó „ízelítőt" kaphat a békéscsabai szlovákok életének szinte minden szeletéből, szegmenséből, kezdve a történelemtől a jelen helyzetig bezárólag. A könyv különleges színfoltját alkotja a város gazdasági sajátosságait és tájhasználatát bemutató tanulmány. A kötet érdekes és értékes részét képezi a szlovákok szolgálatában és érdekében tevékenykedő szervezetek és intézmények bemutatkozása. Az archív dokumentumok, dokumentumtárak anyagainak és a bibliográfiák közzétételével a további kutatásokat kívánjuk ösztönözni, szolgálni.

Néhány szerkesztői megjegyzés

A szlovákiai és magyarországi szerzők több tudományágat képviselnek, melyeknek eltérőek a követelményeik az irodalom- és névhasználatot illetően. A könyvben ezért a szerkesztők szándékai ellenére sem sikerült maradéktalanul megvalósítani, hogy a személy- és településnevek írása, valamint a hivatkozási gyakorlat egységes legyen.

A monográfiában kisebb átfedések, ismétlések találhatóak, elsősorban Békéscsaba története és a neves személyiségek esetében. Többszerzős műnél ez óhatatlan és nehezen elkerülhető. Az egymástól elkülönülő tanulmányokban azonban ezen jelenségek minden megközelítése más szempontú. Egy ilyen műfajú könyvet továbbá nem egyszerre olvasunk, hanem érdeklődése szerint szemezget belőle a kedves Olvasó.

A szerzők saját fordításait önálló írásnak tekintjük, mivel legtöbbször nem egyezik meg egy az egyben a szlovák és a magyar szöveg, egyik vagy másik újabb kutatási eredményeket, következtetéseket tartalmaz. Tehát őket nem szerepeltetjük a fordítók között.

A szlovák–magyar könyvet elsősorban a város szlovák, illetve szlovák származású lakosainak szánjuk, hogy általa jobban megismerjék (és elismerjék) elődeik és kortársaik munkásságát. Ajánljuk azonban az itt élő magyaroknak és más nemzetiségű polgártársainknak is, hogy többet tudjanak meg annak a városnak a múltjáról, jelenéről, ahol élnek. A kötet, reményeink szerint, megszólítja a magyarországi és határon túli, valamint a szlovákiai szlovákokat is, mert nemcsak várostörténeti mű, hanem a szlovák történelem szempontjából is érdekes lehet.

Nem utolsósorban, a monográfiában szereplő tanulmányokkal, új tudományos eredményekkel, megközelítésekkel gazdagítani kívánjuk a történeti, művelődéstörténeti, néprajzi, nyelvészeti, irodalmi tudományos szakirodalmat.

Reméljük, hogy a tudományos és ismeretterjesztő célkitűzéseket egyszerre szolgáló jubileumi kiadvány felkelti majd a csabaiak, a szlovákok, a magyarok és minden kedves érdeklődő, valamint a szakmai és tudományos közélet figyelmét.

Békéscsaba, 2018. május

A szerkesztők

Bevezető tanulmányok

♦

Úvodné štúdie

♦

Introductory Essays

A békéscsabai szlovákok kulturális potenciálja[1]

Jaroslav Čukan – Boris Michalík – Pluhár Tamás

A kutatás módszertana

Fejezetünk a békéscsabai szlovák kisebbségi közösség kulturális potenciáljának feltérképezését és értékelését tartalmazza. A kulturális potenciál feltérképezésének és értékelésének módszertanát részben a jelenlegi szerzői kollektíva dolgozta ki úgy, hogy a lehető legtöbb kulturális jelenségre terjedjen ki. A kulturális örökség, az egyesületi élet, az emberi erőforrások és infrastruktúra területe nem egyforma terjedelmű, és mindegyiket a szerzői kollektíva más-más tagja dolgozza fel. Ennek ellenére kicsi a valószínűsége annak, hogy valamely információk hiányoznának, ugyanis minden kulturális jelenséget többször értékeltünk, eltérő összefüggésekben, így az adatok egymásra rétegződnek és kölcsönösen kiegészítik egymást. Fel kívánjuk hívni a figyelmet arra, hogy egyes információk szándékosan szerepelnek kétszer, és minden ilyen esetben eltérőek az elhelyezésük körülményei és összefüggései.

A kisebbségi kultúra potenciáljának feltérképezése és értékelése a mostani állapotára, a jelenre fókuszál. Úgy tűnhet, hogy nem egyformán következetesen és precízen dolgoztunk fel minden kulturális értéket. Ha azonban valami működött és megszűnt, nem rekonstruáljuk a közösség eredetét, az életmód és a kultúra fejlődését a történelmi vagy társadalmi időben, sem a tartalmat vagy formát, hanem megpróbáljuk feltárni a megszűnés okait és időszakát, hogy ma – néhány évtized elteltével is – nyilvánvaló legyen, hogy milyen kulturális potenciálja volt a konkrét helyi kisebbségi közösségnek a kutatás időszakában, azaz 2017-ben.

A kisebbségi kultúrának csak azon részeit térképezzük fel és értékeljük, amelyek egyértelműen etnikai jellegűek. Amennyiben például egy konkrét hagyományos szokás, szabadidős klub vagy egyesület működik, ám nem minősíthető szlováknak, nem tartozik az érdeklődési körünkbe. Ettől eltérő az eredeti szlovák etnokulturális rétegből származó kulturális jelenségek feltérképezése és értékelése, melyek a kisebbségi szinkretikus kultúra működési elveinek megfelelően állandó akkulturáción mennek keresztül. Egy etnikailag vegyes környezetben a kulturális átfedések és kölcsönhatások törvényszerűek és folyamatosak.

A terepi kutatás módszertana nem különbözött lényegesen a hagyományos néprajzi adatgyűjtéstől. Tanulmányunk és elemzésünk alapját az egyházi, egyesületi és iskolai levéltárakban végzett kutatások adták. Ezek színvonala eltérő, függ a vallástól és a helyi emberi erőforrásoktól, ezért az adatok sem minőségüket, sem mennyiségüket tekintve nem hasonlíthatóak össze. Ez a mi anyagunk tartalmában is megnyilvánul. Az adatközlőkkel folytatott interjúk ugyanolyan lényeges módszert alkottak, mint a levéltári kutatások. Hogy a kulturális potenciál értékelését lehetővé tevő adatgyűjtés és háttéranyagok teljes körűek legyenek, valamennyi generáció és társadalmi réteg ismereteit és tudását felhasználtuk, ahogyan az intézményesült kultúra szervezőinek és menedzsereinek, a megvalósításban részt vevő készséges egyének, gyártók és előadók valamennyi emberi erőforrását. A terepi kutatás során az említett saját módszerünket alkalmaztuk, a nyitott kérdéses interjú sztenderdizáltnak tekinthető.

Igyekeztünk a lehető legkevésbé figyelembe venni az eddig megjelent könyveket és a szakfolyóiratokat, ezek csak a jelen állapot feltárásához és elemzéséhez szolgáltattak alapadatokat.

A békéscsabai szlovákok kulturális potenciáljának feltérképezése és értékelése egy lényegesen szélesebb projekt része, melyet a Kutatás-fejlesztést Támogató Ügynökség finanszíroz, és amely további magyarországi, szerbiai, romániai és horvátországi szlovák településeket és diaszpórákat is magába foglal. Ugyanakkor a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem és a Határon Túli Szlovákok Hivatala közötti együttműködés, valamint az Országos Szlovák Önkormányzat, a Magyarországi Szlovákok Kulturális Intézete és a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete által nyújtott szervezési támogatás eredménye is.

Bevezetés

A legismertebb és a közelmúltig legnépesebb alföldi szlovák települések egyike, a mai Magyarország szlovák kulturális központja fokozatosan veszi fel az etnikai diaszpóra jellegét.[2] A városban élő szlovák kisebbség már elveszítette biológiai és etnokulturális reprodukciós képességét. Az etnikai exogámia és az abból eredő vegyes házasságok nem teremtik meg a legfiatalabb generáció szlovák etnikai tudattal

[1] Ezt a munkát a Kutatás-fejlesztést Támogató Ügynökség támogatta az APVV-15-0104 számú szerződés alapján. A munka egyben a 051UKF-4-2016 számú KEGA-projekt (a Szlovák Köztársaság Oktatási, Tudomány-, Kutatás- és Sportügyi Minisztériuma Kulturális és Oktatási Pályázati Ügynökségének projektje) eredménye is.

[2] A város történelmi, etnikai és kulturális jellegéről lásd: Krupa, O.: Charakteristika skúmaných lokalít. In: Atlas ľudovej kultúry Slovákov v Maďarsku. Békéšska Čaba – Békéscsaba 1996: 89–91.

történő felnevelésének körülményeit.[3] A legfiatalabb és a középgeneráció tagjainak kollektív emlékezetében többnyire jelen van a felső-magyarországi vármegyékből, a mai Szlovákia területéről érkezett ősök eredetének tudata, ám az identitás kialakulása és fennmaradása egyik előfeltételének számító autentikus kulturális hagyományok már kikoptak mindennapi életükből és ünnepeikből is. Ha léteznek is, nem tekinthetők etnodifferenciáló, illetve etnikailag egyesítő kulturális jegynek, és a szlovák reáliáknak nincs szlovák megnevezésük. A szlovák gimnázium jelenlegi és egykori diákjai sem képesek folyékonyan kommunikálni szlovák nyelven, és zömmel nem tartják magukat szlováknak. Gyakran nem ismerik felekezeti hovatartozásukat, nem ismerik fel és nem értik az evangélikus és római katolikus közti különbséget. A szlovák etnikai alapon működő intézményekben többnyire az államnyelv a kommunikáció nyelve, és a szlovák nyelvet a szlovákiai szlovákokkal, illetve a világ egyéb pontjain élő szlovákokkal fenntartott kapcsolataikban használják. Az evangélikus egyház már nem épít az elmúlt évszázadok üzenetére, és elveszítette etnodifferenciáló, illetve etnikailag egyesítő jellegét. A szlovák evangélikus istentisztelet, mint rendszeres tevékenység, csak a legidősebb generáció néhány tagját érinti.[4] A legidősebb generáció képviselői általában szlovák származásúnak vallják magukat, az evangélikusok és a katolikusok is különbséget tesznek az evangélikus és a római katolikus vallás között, tisztában vannak az evangélikus egyház jelentőségével a szlovák nemzetiségi lét szempontjából, ismerik a békéscsabai evangélikus egyház jelentős személyiségeit, sok kulturális jelenséget tartanak szlováknak, ismerik a szlovák terminológiát, szlovák az identitásuk, és ellentétben az aktív korú személyekkel,

[3] A 19. század közepétől az egykori mezőgazdasági település mezőgazdasági-ipari várossá alakult. A munkások főként a kisgazdák és béresek legszegényebb rétegeiből kerültek ki, a tágabb vidékről is érkeztek munkát kereső lakosok, ami fokozta a lakosság társadalmi heterogenitását, a szó legtágabb értelmében, és fokozatosan átalakult a város eredeti etnikai és vallási jellege. Az evangélikus istentisztelektől való távolmaradás hatása abban is megmutatkozott, ahogyan fokozatosan veszített jelentőségéből a naptári és családi szokások hagyománya. Amellett, hogy gyengült az egyéni és a kollektív etnikai és felekezeti identitás és összetartozás-érzés, egyre korlátozódott a hagyományos kultúra több, mezőgazdasági tevékenységekhez köthető archaikus jelenségének hatóköre. Hogy megállapításunk ne legyen egyoldalú, le kell szögeznünk, hogy a kereskedelmi lehetőségeknek és a pénz beáramlásának köszönhetően emelkedett a termőföld ára, egyes hagyományos mezőgazdasági tevékenységek megújultak/módosultak és újak is létrejöttek. A fejlődő gazdaság és kereskedelem nagyobb mozgást és intenzívebb interkulturális kommunikációt váltott ki a lakosság körében. A vasutasok szolgálati útjaik során ismerkedtek meg az idegen kulturális mintákkal. Ilyeneket hoztak magukkal a más vidékekről érkező gyári munkások, kereskedők és vasutasok is, akik a Vinice városrészben vagy a vasútállomás környéki utcákban telepedtek le. Ezzel bővítették a szlováktól eltérő csabai kulturális hagyományok hordozóinak körét is. A társadalmi és szakmai differenciálódás jelentős hatással volt az öltözködés- és lakáskultúrára, az értékrendre. A békéscsabai társasági élet új eleme és a vasutasok kedvelt szórakozása lett a biliárd, az olvasókör, a fúvószenekari koncertek. A vasutasok és családtagjaik hetente többször is jártak filmvetítésre. Az, hogy munkaköri feladataikat többnyire a helyi közösségüktől távolabb teljesítették, gyakrabban vezetett nem szlovák környezetből származó házastárs választásához, illetve a családon belül elkerülhetetlenné vált magyar nyelvű kommunikációhoz. Az említett, valamint további más tényezők is hozzájárultak a szlovák etnikai identitás jelentős gyengüléséhez.

[4] A vasút és a téglagyárak megjelenését követően, a vasutasok és gyári munkások már az I. világháború előtt is többnyire csak karácsonykor mentek el istentiszteletre. Ez nemcsak öntudatosságuk és világnézetük változása miatt volt így, hanem fontos szerepe volt annak is, hogy több műszakban jártak dolgozni.

általában nem okoz nekik gondot identitásuk kifejezése.[5] Az országos, regionális és helyi szlovák nemzetiségi intézmények kulturális, oktatási és nevelési tevékenysége ebben a stádiumban pótolhatatlan szerepet tölt be a szlovák kisebbség jelenlétének láthatóbbá tétele terén, valamint a másságuk és egyediségük hangsúlyozásában a többségi lakosság, más nemzeti kisebbségek és etnikai csoportok, és nem utolsósorban saját maguk előtt is. A fejlődés jelen stádiumában nem tudjuk megítélni, meddig lesz hatékony és elégséges a származástudat, és a szlovák etnikai hovatartozás megőrzésére gyakorolt efféle másodlagos (nem autentikus, természetes) hatás.

Kulturális örökség. Levéltári dokumentumok

A Békéscsabai Evangélikus Egyház Levéltára

Az ágostai hitvallású gyülekezet két helyen tart istentiszteleteket: 1. Evangélikus Kis- és Nagytemplom; 2. evangélikus templom, Jamina (Vinice = Szőllők, ma Erzsébethely). A levéltári dokumentumokat egy központi levéltárban, a békéscsabai lelkészi hivatalban őrzik. Jamina lelkészénél általában az aktuális anyakönyvek vannak, a régebbiek a központi levéltárban találhatók, és dokumentálták azokat. A békéscsabai lelkészek az aktuális anyakönyveket vezetik, a régebbieket a központi levéltárban őrzik és dokumentálják. Az egyházközség tagjai békéscsabai lakosok, etnikai hovatartozásuktól függetlenül. Istentiszteletek szlovák és magyar nyelven is folynak. Az eredetileg szinte kizárólag szlovák evangélikus lakosság fokozatosan veszíti el szlovák identitását. Ennek okai a vegyes házasságokban és a természetes asszimilációban, illetve az evangélikus egyház helyzetének és jelentőségének gyengülésében is keresendők. Az *„evangélikus”* és *„szlovák”* melléknevek már nem szinonimák, mint a Vajdaságban. A szlovák gimnázium diákjai nem járnak templomba, és nem értik az *„evangélikus istentisztelet” – „katolikus mise”* kérdés/különbség értelmét: *„Szlovákiában voltam, templomban voltunk, de nem tudom, milyen templomban. Templomban…” „Szlovák istentiszteleten egyszer voltam a Kistemplomban, egy tanárnő temetésén.”*

A békéscsabai ágostai hitvallású evangélikus gyülekezetet 2017-ben nem minősíthetjük olyan intézmények, amely szlovák etnikai elven végzi tevékenységét. A kulturális potenciál feltérképezése és értékelése érdekében a következő levéltári iratokat soroljuk fel, mint amelyek a szlovákok kulturális örökségének részét képezik:

[5] Az alábbi párhuzamot kínáljuk: a vasutasok nem szlovák kollégákkal, illetve a vasúti szolgáltatásokat igénybe vevő magyar lakosokkal meglévő kapcsolatainak túlsúlya, valamint a heterogén etnikai, rokoni viszonyok a 19. század közepétől természetes folyamatként vezettek a magyar nyelv használatára való áttéréshez. Az előnyös állás és a szociális juttatások (például saját orvos és egészségügyi központ, rendszeres munkabér és természetbeni juttatások, nyugellátás) az állami alkalmazottak lojalitására is nyomást gyakoroltak. A magyar nyelv elengedhetetlen használata mellett gyakran módosították magyarra a szlovák családneveket. A szlovák kollégák is magyarul beszéltek egymással, és a biztonság kedvéért magyarként azonosították magukat. A csabai vasutasok nyugdíjas korukban tértek vissza a szlovák nyelv használatához.

A békéscsabai központi levéltárban őrzik az 1728 utáni valamennyi régebbi születési és keresztelési, esketési, halotti és konfirmációi anyakönyvet, a régebbiek nem maradtak fenn. A levéltár egyéb dokumentumokat is őriz a mellékelt tartalomjegyzék szerint. A levéltárban őrzött iratokat (anyakönyveket, egyházi jegyzőkönyveket) a *Békéscsabai Evang. Gyülekezet Levéltára Raktári Jegyzék*ben dokumentálták. A jegyzék magyar nyelvű, 153 oldalból áll. Komplett tartalmát alább közöljük:

A Békéscsabai Evangélikus Egyház Levéltárában őrzött iratok jegyzéke — *Oldal*

1. Lelkészi Hivatal — 1.
   a. Anyakönyvi iratok — 4.
   b. Jegyzőkönyvek — 12.
   c. Protocollumok, Memorabiliák — 18.
   d. Templomi hirdetések iratai — 21.
   e. Iktatlan, tárgy szerint csoportosított iratok — 25.
   f. A Lelkészi Hivatal iktató- és postakönyvei — 33.
   g. Igazgatólelkészi iratok — 35.
   h. Lelkészi szolgálati naplók — 38.
   i. Zsinati törvények, egyházi szabályrendeletek, az egyházat érintő állami törvények és rendeletek — 40.
2. Gondnoki Hivatal — 42.
   a. Pénzkönyvek, pénztárnaplók — 45.
   b. Nyilvántartás a gyülekezet tagjairól, választók, kitelepültek névjegyzékei — 90.
   c. Adóügyi iratok — 93.
   d. Ingatlanok iratai — 97.
   e. Személyi ügyek iratai — 99.
   f. Költségelőirányzatok, zárszámadások, leltárak, gyülekezeti értesítők — 101.
   g. Alapok, alapítványok, ajándékozások, öröklések iratai — 103.
   h. Segélyezési iratok — 106.
   i. Gondnoki hivatali iktató- és postakönyvek — 110.
   j. Vegyes gondnoki hivatali iratok — 112.
3. A gyülekezet iskoláinak iratai — 114.
   a. Elemi (általános) és ismétlő iskolák iratai — 116.
   b. A békéscsabai evangélikus gimnázium iratai — 118.
4. A gyülekezet szeretetintézményeinek iratai — 120.
   a. A szeretetintézmények ügyiratai (levelek, jegyzőkönyvek, évi jelentések tagnévsorok stb.) — 123.
   b. A szeretetintézmények gazdasági, háztartási iratai — 126.
5. A békéscsabai evangélikus egyházi egyesületek iratai — 130.
   a. A Békéscsabai Evangélikus Nőegyesület iratai — 132.
   b. A Békéscsabai Evangélikus Leányegyesület iratai — 134.
   c. A Békéscsabai Keresztyén Ifjúsági Egyesület (KIE) iratai — 136.
   d. Az Országos Evangélikus Luther-szövetség békéscsabai csoportjának iratai — 138.
   e. A Békéscsabai Evangélikus Melanchton-Kör iratai — 140.
   f. Énekkari kották — 141.

6. A Békéscsabai Evangélikus Egyházi Könyvkereskedés iratai — 142.
7. Békéscsaba község protocolluma — 144.
8. A Stark család iratai — 146.
9. A Szeberényi családra vonatkozó iratok — 149.
10. Jakabfi György lelkész iratai — 152.

A gazdag levéltári gyűjtemény része, a fentieken kívül, 60 különböző vallásos könyv is, amelyeket a gyülekezet történelme során használtak. A legrégebbi 1775-ből, a legújabb 1942-ből való.

A levéltárat két helyiség alkotja, a gyűjteményt átláthatóan polcokon és szekrényekben helyezték el. Valamennyi azonnal kereshető a fenti jegyzék alapján. A levéltár légkondicionált, rendezett, a körülmények megfelelőek és alkalmasak, hivatali időben (8.00–12.00) minden érdeklődő naponta látogathatja. A levéltáros megfelelő számítástechnikai eszközökkel rendelkezik.

A Jamina–Vinice templomnak saját lelkészi hivatala van a levéltárral együtt. Az alábbi anyakönyvek találhatók itt:

- Békéscsabai-Erzsébethelyi Ág. Hit. Egyház Keresztelési Anyakönyv VII. kötet. – 1957-től, utolsó bejegyzés: 2013. 4. 16. 240 oldal.
- Békéscsaba-Erzsébethelyi Evangélikus Egyház Keresztelési Anyakönyv VIII. kötet. – 2013-tól, utolsó bejegyzés: 2017. 9. 30., jelenleg 11 oldal.
- A békéscsabai ág. h. ev. egyház Erzsébethelyi Esketési anyakönyve 1932. jan. 1. – III. k. – utolsó bejegyzés: 2017. 8. 11. Jelenleg 161 oldal.
- Békéscsaba-Erzsébethelyi Ev. Egyház Halotti Anyakönyve – 1942-től, utolsó bejegyzés: 2017. 8. 28., jelenleg 411 oldal.
- Konfirmációi anyakönyv – 1978-tól, utolsó bejegyzés 2017-ből, jelenleg 73 oldal.
- Házasulandók hirdetési kve. – 1958-tól, utolsó bejegyzés: 1988. 7. 24.

A levéltári gyűjtemény csak ideiglenes elhelyezést kapott a lelkészlak egyik helyiségében. A lelkészi hivatal helyiségeiben, egy 80-fős imateremben, a leendő levéltárban, tanulószobában és szociális helyiségekben 2017 novemberében utolsó fázisába érkezett a felújítás.

Az anyakönyvek a *Békés Megyei Levéltárban* is digitalizálva vannak a kezdetektől 1895-ig, az állami anyakönyvezés bevezetéséig. A megyei levéltárban van Csaba város iratanyaga, valamennyi szlovák nyelvű anyag is van benne – pl. végrendeletek. A 18–19. század első felének nagy terjedelmű iratanyaga egyértelműen a csabai szlovák múlt forrása. Népiskolai irodalom, egyesületi alapszabályok stb. találhatók itt.

A *Békés Megyei Könyvtárban* a következő egyházi (evangélikus) anyakönyveket digitalizálták és tették hozzáférhetővé:

- Házassági anyakönyv 1722–1800 XLS és PDF formátum.
- Halotti anyakönyv 1728–1800 XLS és PDF formátum.
- Keresztelési anyakönyv 1728–1800 XLS és PDF formátum.

– 1800-tól 1895-ig az anyakönyvek beszkennelt formában érhetők el.
– Halotti anyakönyv 1801–1882.
– Keresztelési anyakönyv 1801–1885.
– Házassági anyakönyv 1801–1836.
– A névjegyzéket előkészítették a digitalizációhoz és lefotózták 1722-től 1895-ig.

A könyvtárban van egy kézirattári rész, amely jelentős csabai szlovák hagyatékot tartalmaz. Pl. Wilim János feljegyzései, méhészeti naplója stb. Lásd erre: Lonovics Zsuzsa e kötetben szereplő tanulmányát, ahol részletes felsorolás is van szlovák kéziratokról.

A Csabai Szlovákok Szervezetének (a továbbiakban ČOS) archívuma a Szlovák Kultúra Házában kapott helyet, és a szlovák ház megalapításától tartalmaz kulturális eseményekkel kapcsolatos dokumentumokat – a tervdokumentációt, az 1996-tól napjainkig megrendezett kulturális események dokumentációját –, meghívókat, plakátokat, a résztvevők listáit, programot. 1995-től napjainkig folyamatosan vezetnek krónikát – a *Csabai Szlovákok Szervezetének Krónikáját*. Ezt 53 önálló, újságkivágásokat tartalmazó füzet alkotja, melyekben a *ČOS* programjait és tevékenységét dolgozzák fel a cikkek.

Az archívum tartalmazza az előírt gazdasági beszámolókat is az egyes naptári évektől, a 90-es évek közepétől.

A ČOS-on belül, a Szlovák Kultúra Házában működő és kulturális tevékenységet folytató valamennyi klubnak saját szekrénye van az archívumban dísztárgyakkal, oklevelekkel, elismerésekkel, könyvajándékokkal és egyes kellékekkel, amelyeket a tevékenységük során használnak.

A Szlovák Gimnázium, Általános Iskola, Óvoda és Kollégium archívumában nagyon sok dokumentum található az elmúlt évszázad 40-es éveinek végétől kezdve. Valamennyi iratot évek szerint csoportosítottak: a diákok és tanárok névjegyzékeit, osztálynaplókat, az iskolai tevékenységeket, a gazdasági iratokat – a törvényi előírásoknak megfelelően.

A www.szlovak-bcs.sulinet.hu weboldalon elérhető a gimnáziumi újság szlovák és magyar nyelven. Az elektronikus formátumú információkat folyamatosan frissítik a honlapon.

A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézetének archívuma

Az intézet különböző archív anyagokkal is rendelkezik. Ezek közül némelyek értéke rendkívüli. Elhelyezésük nem szisztematikus, a feldolgozásuk folyamatosan zajlik (pl. a csanádalberti evangélikus egyház jegyzőkönyvei az 1845–1888 közötti évekből, a volt tanár, Hankó György hagyatéka).

Az archívumban van továbbá körülbelül 70, nem katalogizált VHS kazetta, CD-k és DVD-k a kulturális rendezvényeken készített videofelvételekkel és a Domovina című tévéműsor felvételeivel, mintegy 80 hangkazetta a tótkomlósi nyelvtudományi kutatásokról, mintegy 80 CD a néprajzi táborokról készített kutatási jelentésekkel (pl. Rudabányácska, Pilisszántó, Maglód, Vanyarc), más kutatásokról, konferenciákról. Az anyag csak részlegesen feldolgozott és katalogizált, rendszertelenül egészül ki. Az archívumban nagyalakú paneleken és plakátokon megtalálhatók a Kutatóintézet évfordulói (10., 20., 25.) alkalmából megrendezett kiállítások is.

Könyvtári gyűjtemények

A Szlovák Gimnázium, Általános Iskola, Óvoda és Kollégium könyvtárában megközelítőleg 12 000 könyv található; ebből 8 000 szlovák nyelvű; 2 200 a szépirodalom, 700 gyermekirodalom, szakirodalom, lexikon, szótárak – 1 000 darab, mintegy 4 000 szlovák tankönyv. 2017-ben (november végéig) vásárlás útján 820 új tankönyvvel gyarapodott a könyvtári állomány. Az általános iskola diákjai ingyen kapják a tankönyveket, csak a munkafüzeteket kell megvásárolniuk. Az állam által biztosított könyveket a tanév végén visszaadják az iskola tankönyvgyűjteményébe.

Szlovák könyvekkel akkor gyarapodnak, ha az intézmény támogatásban részesül vagy ajándékot kap a Szlovák Köztársaság főkonzulától. Amikor hivatalos delegáció érkezik Szlovákiából, az igazgatónő elmondja, mire lenne szüksége az iskolának és a könyvtárnak. A Szlovák Köztársaság Oktatási Minisztériuma általában gyermekkönyveket szokott ajándékozni. A Matica slovenská nemzeti kulturális szervezet megközelítőleg 1990-ig támogatta rendszeres könyvadományokkal a békéscsabai iskolát.

A Határon Túli Szlovákok Hivatala oktatási szoftvert ad. Könyvvásárlási támogatásban az Országos Szlovák Önkormányzattól is részesülnek.

A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete könyvtári állományában 2017. 11. 27. napján 4419 darab kötet található. Témájukat tekintve elsősorban szakkönyvek a magyarországi szlovák közösségek hagyományos kultúrájáról, honismereti és néprajzi monográfiák, konferenciák és más rendezvények tanulmánykötetei, szótárak, atlaszok, illetve alföldi szlovák szerzők próza- és verseskötetei. A könyvek zöme szlovák nyelvű. A könyvtár egyedi része a Gyivicsán Anna professzorasszony magánkönyvtárából származó mintegy 350 kötet – főként néprajzi és kulturológiai szakirodalom, szlovákiai és alföldi szlovák írók szépirodalmi művei. A gyűjteményt írásos formában katalogizálták. Bővítése nem szisztematikus, adományok és kölcsönös cserék révén valósul meg. Irodalom vásárlására a Kutatóintézetnek csak minimális forrásai vannak. A könyvtár a nyilvánosság előtt is nyitva áll, elsősorban a főiskolások és a szakmai közvélemény érdeklődik a gyűjtemény egyes darabjai iránt.

A könyvtári gyűjteményben azonban található egy jelentős történelmi és kortárs folyóirat-, illetve időszaki kiadvány-gyűjtemény is:

– a *Slovenské pohľady* folyóirat nem teljes évfolyamai 1857-től 1916-ig és 1954–2003,
– a *Naša Sloboda* folyóirat teljes évfolyamai 1949-től 1957-ig,

- a Naša Sloboda (1949-től), később a Ľudové noviny (1957-től) mellékleteként megjelent *Náš pionier* teljes évfolyamai,
- a *Slovenská Jednota* lap 1939–1944 között megjelent, nem teljes évfolyamai (az első két évben hetilap, később napilap),
- a *Sloboda (Antifasiszta Front folyóirata)* folyóirat nem teljes évfolyamai 1945-től 1948-ig,
- a *Dolnozemský Slovák* folyóirat teljes évfolyamai 1996-tól,
- a *Ľudové noviny* nem teljes évfolyamai az 1957–1973, 1983–1984 évekből és 1990-től,
- a Ľudové noviny *Lúč* című irodalmi mellékletének teljes évfolyamai,
- a *Čabän* című havilap teljes évfolyamai, 1998–2017,
- a *Čabiansky Kalendár* számai 1920-tól 1948-ig (szkennelve),
- a *Čabiansky kalendár* teljes sorozata 1991-től,
- a *Náš kalendár* című évkönyv számai (nem teljes sorozat) 1954-től,
- a *Slovenčinár* pedagógiai-módszertani folyóirat (évkönyv) teljes sorozata 1991-től,
- a magyarországi szlovákok néprajzával foglalkozó *Národopis Slovákov v Maďarsku* című folyóirat teljes sorozata 1975-től (23 szám, nem jelenik meg minden évben),
- a *Budapeštiansky Slovák* folyóirat teljes évfolyamai 1996-tól,
- a szarvasi *Novinkár nad Kerešom* című lap nem teljes évfolyamai 1996-tól,
- a *Komlósi Hírmondó* (Tótkomlós) szlovák mellékleteinek/szlovák oldalainak teljes sorozata 1996-tól.

A könyvtárban megtalálható néhány alap- és mesterképzés keretében írott szakdolgozat, amelyek a magyarországi szlovákok problémakörét érintik, és amelyeket a hallgatók önként ajándékoztak a Kutatóintézetnek.

A *ČOS kézikönyvtárában, a Szlovák Kultúra Házában* mintegy 1 000 szlovák nyelvű kötet található. Ezek könyvajándékok a partnerintézményektől, látogatóktól. A gyűjteményben találhatók honismereti monográfiák, alföldi és szlovákiai szlovák közösségek néprajzi monográfiái, magyarországi, vajdasági, nagylaki szerzők próza- és verseskötetei.

A Békés Megyei Könyvtárban 2017. 11. 30. napján 269 832 kötetet tartanak nyilván. A szlovák részlegen 7 236 könyv található. Szlovák nyelvű CD és DVD 44 van; ebből 14 hangoskönyv, 13 hangfelvétel és 17 DVD.

Szlovák nyelvű kiadványok: világirodalom, természettudományok, mesék, találós kérdések, tankönyvek, lexikonok, szótárak és különböző tudományágak szakkönyvei.

2016-ban 6 gyermekirodalmi kiadványt, 115 szépirodalmi művet, 897 CD-t és DVD-t, egy hangfelvételt kölcsönöztek ki.

2017-ben (11. 30-ig) 2 gyermekirodalmi kiadványt, 96 szépirodalmi művet és 1180 CD-t és DVD-t kölcsönöztek ki, hangfelvételt nem kölcsönöztek.

Múzeumok és galériák gyűjteményei

A békéscsabai *Szlovák Tájház* egy egykori mezőgazdasági épületegyüttes eredeti lakóépülete. A Garay utcában áll, az utcai házsor részeként. Jelenlegi rendeltetését 1972-ben nyerte el. Az egyszerű múzeumi kiállítás céljára hagyományos csabai lakóházként rendezték be. 1815-ben épült, és a város legrégebbi építményei közé tartozik. 1865-ben átépítették, 4 méterrel rövidebb lett. A keresztgerendák páratlan számából ítélve, egyértelműen szlovák tulajdonosok házáról van szó – Békéscsabán, a páratlan számot, a szlovák etnikai jegyek egyikének tartják. Az első üzemeltetője a Munkácsy Mihály Múzeum volt, a kiállított tárgyak mintegy háromnegyed részének van leltári száma, és a múzeum tulajdonaként dokumentált. A fennmaradó tárgyakat a helyi önkormányzat tagjai gyűjtötték össze, nem dokumentáltak. A létesítmény Békéscsaba Megyei Jogú Város Szlovák Önkormányzatáé, amely költségvetéséből biztosítja a ház és gyűjteményének látogathatóságát, őrzését.

A vályogból épült ház falai 60 cm szélesek. Az *előtornác* (podsztyenka) alatti, udvar felőli pitvarból egyszárnyú faajtón keresztül, bal felől jutunk be a *tisztaszobába* (preňia chiža). A helyiségből két ablak nyílik az utcára, egy az udvarra. A falak fehérre meszeltek, tiszták, a padló agyaggal tapasztott. Az ablakok alatt padok vannak, a kemencével átellenes sarokban van az asztal. Az asztal fölött, a sarokban, egy fából készült falitéka van, imakönyvekkel és a fontos családi iratokkal. Az ablakok között tükör és dísztányérok láthatók. Az asztallal szemben vetett ágy áll. Az ágy fölött Dr. Luther M. és a ház két tulajdonosának képei függnek. Az ágy és a kemence között láda áll, felette polc, kerámiákkal. A falazott parasztkemencében a pitvarból kemencenyílásokon át fűtöttek. A kemencét padka szegélyezi, ezen ülni lehet. A padka fehér, díszítetlen. Az ajtó jobb oldalán két festett fogas szolgál a tányérok elhelyezésére, illetve ruhaakasztók is vannak rajtuk. A berendezés a 19. századból való (az udvari fal melletti lóca a 19. század elejéről). Ebben a helyiségben megközelítőleg 100 gyűjteményi tárgy van (bútorok, textíliák, kerámia használati és dísztárgyak, imakönyvek, képek).

A *pitvar*ban (pitvor), amelyen keresztül belépünk, látható egy tányértartó fogas, egy sarokpolc az agyagedényeknek, a belső pitvarba vezető ajtó fölött agyagedényes fogas látható. A falak fehérek, a padló burkolt. A jobb oldali ajtó a hátsó szobába vezet. Itt 37 tárgy található – kerámia és bútorok.

A pitvarban, a cigányfallal elválasztott szabadkémény alatt, balra van a vízmelegítésre szolgáló katlan, az elsőszobába vezető kemencenyílások, a tűzhely a háromlábú állvánnyal, a falakon tányérok vannak, fogas konyhai eszközökkel, a kemence hátsó szobába vezető nyílásai, kenyérlapát, agyagedények. A mennyezetet a szabadkémény alkotja a szalonna és kolbász tárolására szolgáló farudakkal. A padló agyaggal tapasztott, a falak fehérre meszeltek. 64 tárgy alkotja a konyhafelszerelést.

A pitvarból ajtó vezet a *hátsó szobá*ba (zaňia chiža). A hátsó szobában két udvari ablak van, átlósan a kemencével szemben áll az asztal lócával, a kemence mellett az ágy és a bölcső látható. A kemencével szemben a felvetett szövőszék, felette a falon fogas imakönyvekkel. Az asztal fölött is fogas látható kerámiával, valamint óra és

tükör. A falak fehérek, a padka festett, piros-fehér-kék-zöld növényi motívumokkal. A padló fából készült. A helyiségben 30 tárgy látható – bútorok, családi fényképek, tükrök, fogasok, imakönyvek.

A hátsó szobából ajtó vezet a *kiskamrá*ba (komorka – chižka). A kiskamrából egy kicsi ablak nyílik az udvarra, a helyiség a háztartási eszközök tárolására szolgál, vannak itt szakajtók, teknők, húsvágó tőke, zsindelytechnikával készült, faragással díszített gabonatároló, fakeretes szakajtó, lopók, víz és petróleum tárolására szolgáló agyagedények, üvegek. A padló agyagos, a falak fehérek. Összesen 53 tárgy található itt.

A tornác padlóját égetett téglából rakták, a hátsó szoba előtt a tornácon egy hosszú lóca áll. A tornácról külön ajtó és falépcső vezet a padlásra. A padlás üres. A pincelejárat mellett kukoricamorzsoló áll. A pincébe vezető lejáratot kétszárnyú faajtó (kívülről a harmadik ajtó) zárja el, a negyedik ajtó a pince fölötti nagykamrába vezet. Itt hordók, teknők, villák, köszörű és egyéb szerszámok találhatók, valamint csengők, lószerszámok, kasza, kuka, csapdák, birkanyíró olló, nagy szilkék, edények, fából és agyagból is. A padló agyagos. Itt megközelítőleg 150 tárgy található.

Minden udvarban volt kút, illetve hűvöst adó diófa. Az udvar gazdasági részét felszámolták, az udvar üres, gazdasági létesítmények nincsenek. Az udvar hátsó részében, a pajta helyén egy hozzáépített nagyterem található, amely a kulturális infrastruktúra része. A különböző intézmények, illetve magán- és családi események céljaira szolgál. A tájház rendszeres nyitvatartási időben várja az érdeklődőket.

A Szlovák Kultúra Házában van a Csabai Szlovákok Szervezete (ČOS/CsSzSz) nemzetiségi gyűjteménye, melyet körülbelül 300 tárgy alkot – kerámiák (kancsók, tálak, tányérok), népviseletes babák és egyéb kézimunkák. Zömmel ajándékok ezek a szlovákiai és más országokban működő partnerszervezetektől és egyéb látogatóktól. A tárgyakat üvegszekrényben helyezték el, és a látogatók is megtekinthetik azokat, azonban nincsenek dokumentálva. A helyiségekben festőművészek és naiv festők képei láthatók, akik a Szlovák Kultúra Házában állítottak ki, és a kiállítás bezárását követően az intézménynek ajándékozták egy-egy munkájukat. Itt egyébként folyamatosan szerveznek és nyitnak meg a nyilvánosság számára kiállításokat.

A Szlovák Gimnázium, Általános Iskola, Óvoda és Kollégium területén 2016-ban egy faépületet emeltek, amelyet fokozatosan rendeznek be a kézműves műhelyek számára. Az intézmény vezetőségének nem áll szándékában háromdimenziós tárgyakat bemutató kiállítást rendezni.

Történelmi-urbanisztikai és építészeti struktúrák, történelmi településszerkezet

Békéscsaba alapvető történelmi-urbanisztikai struktúráját a városközpont jelenti az evangélikus Kis- és Nagytemplommal, illetve a hozzájuk kapcsolódó egyházi épületekkel. A Kistemplomot 1745-ben, a Nagytemplomot 1824-ben építették, az Evangélikus Gimnázium épülete 1899-ben épült. 2017 novemberében kezdődött a

Nagytemplom széles körű rekonstrukciója, november 30-ig a tető magasságáig emeltek állványzatot a teljes épület köré.

A Nagytemplom mögötti Garay utca jobb oldalát 19. századi történelmi építészeti struktúrának nevezhetjük, annak ellenére is, hogy sok házat többször is átépítettek. A vályogtéglából épített (rendszerint csak a homlokzati fal épült égetett téglából), nyeregtetős házak megőrizték a hagyományos formákat a fából épített vagy falazott oromzatokkal, az út, illetve a szélesebb udvari bejárat felőli homlokzat fából faragott vagy falazott tornácoszlopaival. A falazott oromzatok alsó részét hasonló horizontális plasztikus motívumok díszítik, a szellőzőnyílásoknál különböző esztétikai-dekorációs megoldásokat alkalmaztak. A faoromzatok a kézművesek esztétikai érzékéről tanúskodnak, és értékes népművészeti alkotások. Az alap nélküli, hagyományos építmények a város több pontján is megtalálhatók, például a Szabó Dezső utcában, a Szarvasi úton, a Harruckern utcában, a Bessenyei utcában, a Békési úton vagy a Gutenberg utcában. A 80-as években eltűntek a nád- és szalmatetők. Gazdasági épületek, a kétlakiság és a tanyasi gazdálkodás következtében, csak korlátozott számban épültek: *istálló csak azért volt, mert a nagyszüleim tartottak otthon egy-két tehenet, volt ól a disznóknak, tyúkól a csirkéknek*. A tanyákon az épületeket zömmel felújították, vagy jelenleg új tulajdonosaik vannak. A Dobozi út mentén álló néhány épületben máig szlovák származású lakók élnek, és azok az eredeti célra szolgálnak, különböző mértékű átalakításokat követően.

Kultúrtáj

A békéscsabai kultúrtájra a városias települési környezet és a környező mezőgazdasági földek intenzív művelése gyakorolt hatást. A csabai határban elsősorban kukoricát, búzát, zabot, (takarmányozási célú) árpát, napraforgót, repcét, szóját termesztenek. Néhány zöldségkertész paprikát, görög- és sárgadinnyét is termeszt.

A *zöldségeskertek* a házak mögött kaptak helyet. Ezekben répát, petrezselymet, paradicsomot, paprikát, salátát, krumplit, káposztát, tököt termesztenek. A gyümölcsfák közül különböző szilvafajtákat, kört, sárgabarackot, őszibarackot és napjainkban fügét látunk a kertekben.

Haszonállatokat – tehenet, sertést, birkát, kecskét, baromfit – szinte kizárólag csak a tanyákon tartanak. A határban több helyen vannak méhkaptárak. A városközpontban nem tartanak állatokat, a külső Jamina városrészben sokan nevelnek baromfit. A csabai határban a vadállatok közül őz, nyúl, fácán, fürj, fogoly és róka él. Tekintettel az erdős területek minimális kiterjedésére, vaddisznó nem él erre. A mezsgyéken és parkokban elsősorban akác, nyárfa, gesztenye, tölgy és kőris él. Többségük a Gyulára vezető út mentén található. A fasorok a városközpontban, a csatorna mentén találhatók. A tanyák körül elsősorban akácokat találunk. Az akác viszonylag gyorsan nő, és tűzifának is használható. A városi házak elé vagy az udvarokba gyakran ültetnek fenyőket, tujákat, platánokat.

Szőlőműveléssel korábban Jamina városrészben foglalkoztak, napjainkban túlnyomó részben a házaknál vagy a kertekben termesztenek szőlőt. A legkedveltebb fajták az *Otelló*, az *Izabella* és a *Csabagyöngye*. A város néhány évvel ezelőtt az egykori kenderföldeken található városi földeken telepített szőlőt, 2 ha területen, a bor üzleti hasznosítása céljából.

A szőlőművelés mellett említhető, hogy a gyümölcstermesztés meghonosításában – amely ma ugyancsak a kiskertekben van jelen – úttörő szerepe volt a szlovák tanítóknak: Szemián Pál már Kossuth Pesti Hírlapjában hirdette kajszibarack oltványait, Wilim János az 1860-as években szlovák nyelvű füzetet adott ki a gyümölcs termesztéséről, a szemzésről, és a kastélyi iskolában sokat tett a gyümölcstermesztés kultúrájának elterjesztéséért.

Vízfelületek Jamina városrészben és az egykori kenderföldeknél, a város délnyugati részén, a volt téglagyár közelében találhatók. Ezek tulajdonképpen az egykori téglagyárban felhasznált agyag kitermelése során keletkezett, vízzel telt medrek. Valamikor a kendert áztatták bennük, most szabadidős célokat szolgálnak. A téglagyár egyébként más módon is hatást gyakorolt úgy Jaminára, mint az egész kultúrtájra. A gyár- és irodaépületeken kívül lakások százai is épültek itt a munkáscsaládoknak. Utak készültek zúzott téglatörmelékből, a járdákat és udvarokat téglával borították, az egyes telkeket és udvarokat téglakerítések választják el a közterületektől, a tetőcserép csomagolásához a téglagyárban használt műanyag lapokból kerítések épültek, és sok udvaron látni tüzelésre szánt, egykor a téglagyárban használt fakereteket. A város közepén átfolyó szabályozott csatorna a pihenés és a séták ideális helyszíne. A Békéscsabától északra folyó *Körös* táplálja. Ezenkívül a városban eredeti *öntöző-csatorna-rendszer* is található. Az egyik ezek közül a Felsővégi temető közelében található víztározóban végződik.

Nyelvi jelenségek

Az 1950 előtt született generáció tagjainak kollektív emlékezetében fennmaradt az a szlovák nyelvjárás, amely lehetővé teszi a problémamentes kommunikációt szlovák nyelven. Csak kevés olyan lakos van, akik napi rendszerességgel beszélnek szlovákul. A családon belül, a szomszédságban és a szlovák klubokban zajló találkozókon is a magyar nyelv dominál. A szlovák intézmények menedzsmentje is azt használja. Néhány interjúalanyunk véleménye szerint az evangélikus egyháznak hosszú távon más érdekei vannak, mint a szlovák nyelv és a szlovák nemzetiségi tudat megőrzése. Szerintük sok szlovák nem látogat sem szlovák, sem magyar nyelvű istentiszteleteket, mert elveszítették az egyház iránti bizalmukat. Azoknak a kifejezéseknek, amelyeket a mai csabaiak (szlovák etnikai származással rendelkező) elődei nem hozhattak magukkal, nincs szlovák megfelelője (nincs például szlovák kifejezés a ravatalozóra vagy szüretre, hiszen akkoriban otthonról temettek és szőlőjük sem volt). Az 1970 után született generáció csak kivételes esetekben képes szlovák nyelven kommunikálni. A legfiatalabb, 1990 után született generáció tagjai az iskolában elsajátított irodalmi szlovák nyelvi kifejezéseket használnak. A kommunikáció nem gördülékeny. Otthon csak alkalmanként beszélnek szlovákul a nagymamával vagy valamelyik szülővel. A szlovák nyelvvel az iskolában és a kulturális rendezvényeken találkoznak, ám ez kivételes és rövid ideig tart, helyzethez kötött, pillanatnyi. Egymás között az iskolában is magyarul kommunikálnak. A szlovák gimnázium diákjai mondták: *„A Szlovák Házban jártam. A nyugdíjasklub csinált süteményeket, az iskolával mentünk…" „Én többször voltam a Szlovák Házban – amikor kiállításmegnyitó volt – az iskola nevében mentem – azt mondták, menjen valaki…" „Én a megyei könyvtárban voltam. Egy tanyasi életről szóló szlovák könyv bemutatója volt. Négyen-öten voltunk ott az iskolából. Jelentkeztünk, nem volt kötelező…" „Amikor szeptemberben vásár volt, ott voltam, énekkar énekelt. Nem az iskolából, magam mentem el. Néhány éve kötelező volt. Segíteni voltunk az iskolából – padokat hordtunk, sátrat állítottunk – ez az iskola keretében volt, de hétvégén. A nyilvántartást a Szlovák Ház igazgatónője vezette. Ez a közérdekű munka keretében volt. 4 évre 50 óra közérdekű munkánk van – ez az érettségi feltétele. Ez nem kötődik etnikai intézményhez." „A gimnáziumból voltunk Szarvason az ének- és szavalóversenyen. Ott léptünk fel, énekeltünk. Ocsovszki tanárnő készített fel minket." „Szlovák előadáson voltunk a csabai színházban, szarvasiak játszottak… Amikor szlovák hét van, eljönnek hozzánk az iskolába, és az ebédlőben van az előadás… nem tudjuk, honnan jönnek."*

A diákok a szlovákiai látogatások során is találkoznak a szlovák nyelvvel, ugyan rendszertelenül: *„Szlovákiában voltunk versenyen… onnan jött a tanár úr, megmutatta nekünk Kassát* (Košice)." *„Nyári táborban voltam Modoron* (Modra) *– a gimnáziumból három napra." „Én Turócszentmártonban* (Martin) *voltam táborban – talán 10 napig." „Én Besztercebányán* (Banská Bystrica), *Szentgyörgyön* (Svätý Jur) *és Modorban voltam. Innen voltam és Szarvasról is." „Én Tátralomnicon* (Tatranská Lomnica) *voltam – az általános iskolából – egy hétig… és az általános iskolából voltunk Pozsonyban* (Bratislava)." *„Az általános iskolából voltunk síelni – Skalkán, Körmöcbánya* (Kremnica) *mellett és Donovalyban."*

A szlovák gimnázium diákjai általában nem érzik a szlovák etnikai identitást, és különböző motívumok ösztönözték őket arra, hogy ebben az iskolában tanuljanak: *„Ha ki kell fejezni az identitásomat – én csabai vagyok… Azért mentem a szlovák iskolába, mert a nagymamám azt mondta, hogy a szüleim nem tudnak szlovákul, és azt szeretné, hogy én tudjak… Nyitrán* (Nitra) *szeretnék néprajzot tanulni."*

„Inkább azt mondanám, hogy magyar vagyok… Engem a szüleim írattak be a szlovák általános iskolákba és a szlovák gimnáziumba. Az apukám mondta, mert ő is itt érettségizett… Én nem fogok szlovákot tanulni sem Magyarországon, sem Szlovákiában…"

„Én Szarvasról jöttem ide gimnáziumba, mert anya is ide járt. Anya azt mondta, jöjjek, ha akarok…"

„A szlovák gimnáziumba járok, szlovákot akartam tanulni. De nem akarok Szlovákiába menni."

Ennek a helyzetnek a gyökerei az osztrák–magyar kiegyezés utáni időkig, az iparosításig, a múlt évszázad 40-es éveiben lezajlott lakosságcseréig, az azt követő évek politikai helyzetéig nyúlnak vissza, egészen a jelenünkig. A vegyes házasságokban rejlik a magyar nyelvű kommunikáció és az ifjúság etnikai identitása elvesztésének egyik reális oka (más egyebek mellett). A csabai nyelvjárást, illetve a nyelvjárás kifejezéseit a legifjabb generációk tagjai csak minimális mértékben ismerik, és azokban az esetekben használják, amikor a nagyszüleikkel van lehetőségük szlovák nyelven kommunikálni. A családi szokások körébe tartozó köszöntések, jókívánságok, kikérések, búcsúztatások, illetve az ezekhez kapcsolódó egyéb nyelvi megnyilvánulások magyar nyelvűek. Szlovák közmondások, szólások és jóslások (például a *„Marec – poberaj sa starec"* vagy az *„Ohýbaj ma mamko, dokiaľ som ja Janko, neohneš ma mamo, keď ja budem Jano"* – a gyermek még formálható, nevelhető, a felnőtt már nem) csak elvétve, a múlt század első felében született lakosoknál fordulnak elő. Nem általános részei a kollektív emlékezetnek, csak egyes személyek emlékeiben élnek. Az intézményi kereteken belül zajló kulturális tevékenységek révén fennmaradnak például a szlovák népdalok szövegei. Az *énekkarok egyes tagjai* szlovák dalokat énekelnek ugyan, ám a szövegüket nem értik, és fonetikus átiratokból tanulják meg azokat. A legidősebb generáció képviselői szerint az 1975 után született fiataloknak már nincs reális lehetőségük arra, hogy a csabai szlovák nyelvjárásban kommunikáljanak. Például a szlovák gimnázium diákjai két, a nyelvjárásban használatos zöldségnevet ismertek: *petržľan* (irodalmi nyelven: petrzlen) és *krumpľe* (zemiaky). A *repa, hrášok a šošovička* (répa, borsó, lencse) kifejezéseket csak az iskolából ismerik. A gyümölcsök közül nyelvjárásban csak a *sľúka* (slivka – szilva) és *jablko* (alma) kifejezéseket ismerik.

Nyelvjárási kifejezések

Békéscsabán a közép-szlovákiai nyelvjárások elemei vannak túlsúlyban, mellettük sok az archaikus kifejezés, a torz, kifacsart szó és hungarizmus. Egy-egy kifejezésnek gyakran több variánsa van, mert tucatnyi magyarországi megyéből érkeztek szlovák telepesek Békéscsabára. Fontos szerepet játszott Békéscsaba földrajzi kiterjedése és egyes részeinek viszonylagos elszigeteltsége, ami hatással volt a lokális identitások és nyelvi különbségek alakulására is. Előfordulnak itt elemek a nyugat-szlovákiai nyelvjárásokból is. Az irodalmi szlovák nyelvben használatos *strýko, ujo* (nagybácsi) szavakat nem használják, a *báťa (báči)* szavakkal helyettesítik. A nagynéni férjének megjelölésére használatos svák *(svák, sváčka)* kifejezést sógor értelemben használják. A rodina – *famíľia, čeľaď* (család); rodinní príslušníci – *čeľadníci, čeľaníci* (családtagok); pohreb – *pohrab* (temetés); *hoďini na múre zastaviľi* (megállt a falióra); vypili pálenku na začiatku aj na konci – *vipiľi páľeno napred aj po konci* (pálinkát ittak az elején és a végén is); *Kto bol známi, od toho sa šorom odkláňaľi, kto bol na pohrabe* (aki ismerős volt, az mindenki sorra búcsúzott, aki eljött a temetésre); spievanie, modlenie za mŕtveho – *virastáš* (virrasztás); uterák – *uťeráč* (törölköző); cintorín – *cinterín* (temető); prešla – *prejšla* (átment); zostalo – *ostálo* (maradt); viacerí – *viacti* (többen); voly, kravy – *vole, krave* (ökrök, tehenek); spolu

– *dovena* (együtt); predtým – *driev* (előtte, korábban); vždy – *naveki* (örökké); odtiaľto – *sťato* (innen); do polnoci – *do pounoci* (éjfélig); hore na povale – *hore na paláši* (fenn a padláson); dom, izba – *chiža* (ház és szoba is); pálenka – *páľenuo, páľeno, páľenko, páľence* (pálinka); jeden – *edon, edom* (egy); spevník – *spievacá kňižka* (énekeskönyv); muzikanti – *hudci* (zenészek); hrať – *húsť* (zenél); stôl – *stól* (asztal); mesiac – *mesác* (hold); fašiangy – *fašank* (farsang); makové rezance – *makovie haluške* (mákostészta); zo Slovenska – *zo Slovenskej* (Szlovákiából); mydlo – *sapún* (szappan); nie – *ňi* (nem); zriedkavo – *veľmej zrietka* (ritkán); ak – *ač* (ha); povala – *paláš* (padlás); studňa – *stuňa* (kút); zem – *zen* (föld); jedno – *eno* (egy); odniekiaľ – *z ďakaďe* (valahonnan); bol – *bou* (volt); klobása – *klbása* (kolbász); cintorín – *cinťerín* (temető); iné – *druhvuo* (más); je – *jesto* (van).

Rokoni viszonyok: otec – *oťec; oťecko* és *ocko* (apa) csak kivételesen – a fiatalok csak magyarul; mama – *mať;* ritkábban *matka, mamička;* syn – *sin* (fiúgyermek); dcéra – *ďiouča, ďiovča* és *dcéra* (leánygyermek); starý otec – *apovka* (idegen előtt: *starý otec*) (nagyapa), a fiatalok csak a magyar kifejezést ismerik; a fiatalok a szlovák nyelvtanítás hatására a *ďedo, ďedko* kifejezéseket is használják; stará mama – *mamovka, stará mať, babka* (nagymama), csak a fiatalok használják az irodalmi nyelv kifejezéseit; az apa fivére: *báťa* + név, *báči* + *név;* a fiatalok körében *stríko* is – de csak az iskolából; az apa leánytestvére – *ňaňa, ňaňička* (de a szomszéd néni is *ňaňička* volt); az anya fivére: *báťa, báči;* az anya leánytestvére: – *ňaňa* (ha öreg), *ňaňička* (ha fiatalabb), a fiatalok ismerik a *ťeta* irodalmi nyelvi kifejezést is, de csak az iskolából; bratranec – *bratňik* (unokafivér); sesternica – *sesterňica* (unokanővér); manželka – *žena, žienka, manželka* (feleség), a fiatalok körében csak *manželka* az iskolából; manžel – *muž, manžel* (férj); nevesta – *ňevesta* (menyasszony), a fiatalok csak az iskolából ismerik a kifejezést; zať – *zaťko,* ritkábban *zať* (vő); a szót a fiatalok nem hallották, nem ismerik; a feleség szülei – *apóš, mamóška;* švagor – *švagor, šógor* (sógor); švagriná – *švagriňa, anďika* (sógornő); svat, svatka – *svák, sváčka* (após, anyós); krstní rodičia – *krsní otec, krsná mať* (keresztszülők – keresztapa, keresztanya); krstené dieťa krstným rodičom – *krsní sin, krsnuo ďiouča* (keresztszülők keresztgyerekei – keresztfiú, keresztlány); kamarátky – *pajtáške, pajtáška* (barátnő) – a fiatalok már nem ismerik, ők a *kamarát* vagy a *kamoš* kifejezéseket használják.

A legidősebb generáció egyes tagjai megőrizték emlékezetükben a haszonállatok hagyományos neveit, melyeket már senki nem ismer, aki 1970 után született: *Srna, Brna, Faka, Tarka, Terka* – tehenek nevei; *Címer, Hrdý* – ökrök nevei; *Rudy, Kešo, Kajla* – lovak nevei. Hasonló módon maradtak fenn rövid mondások is, például hogy *Mihály napja után lehetett kacsát, libát, bárányt vágni; Luca napján az asszonynak nem volt szabad varrni, be ne varrja a tyúkok fenekét; Luca napján asszony nem mehetett a szomszédba, balszerencsét vitt volna; András napon jöttek Andrást köszönteni; András nap után vághattak disznót; karácsonykor az asszonyok nem állhattak fel az asztaltól, mert nem fognak kotlani a tyúkok; karácsonyig be kellett fejezni a fonást; újévtől tavaszig be kellett fejezni a szövést, mert nem csíkóznak a lovak; tavasszal szét kellett szedni a szánokat, mert a kislibák nem szeren-*

csésen keltek; Pál napja után nagy disznóvágások voltak; tisztességes asszony, csak a fara leng; bölcs, mint Salamon malaca – farral ment a vályúhoz; rendben van, mint Siksava, mikor leégett (megj. valaha Siksava volt a legszegényebb városrész neve, a mai Lórántffy utca helyén); *rácsapott a kutya farkára; Márton fehér lovon szokott jönni; a szlovák akkor szép, ha részeg, a zsidó meg ha taknyos; Luca napján vesszővel kell megsuhintani a tyúkokat, hogy tojjanak.*

Kulturális hagyományok

A halállal kapcsolatos szokások

Más alföldi szlovák közösségekkel összehasonlítva, Békéscsaba legidősebb lakóinak emlékezetében több, a halál jeleire utaló megnyilvánulás maradt fenn. Ők maguk nem hisznek a jelekben, de emlékeznek arra, mit meséltek a szüleik és nagyszüleik a múlt század 60-as – 80-as évekig: az idős asszonyok azt mondták: *ha a bagoly – kuvik hangot ad, kuvikol, valami történni fog, baj lesz a családban; ha éjszaka bagoly kiáltott, temetés lesz – ezért űzték el a baglyokat a tanyákról; ha a vakond átfúrta a falat – temetés lesz; ha fekete lovakat hajtottak és megálltak – temetés lesz; kutya kapar a kerítés alatt – temetés lesz; ha azt álmodták, hogy mésszel kenik a falat – feladják az utolsó kenetet; ha azt álmodta valaki, hogy sok nép volt az udvaron – temetés lesz; ha elmúlt a tél, többen haltak meg; március – szedelődzködj, öreg, mert utolér a fiatal.* (*„Ezt szokták mondani, de csak az öregebbeknél, a feleségek, anyám régóta mondja ezt, a tanyákon ezt gyakrabban lehetett hallani, ott jobban éltek együtt, a világgal”* – mondta egy adatközlő.)

A szokások hagyományos és jelenkori lefolyásával kapcsolatban idézünk néhány, halállal és temetéssel kapcsolatos elbeszélést. 2017 novemberében, a 20. század 30-as és 40-es éveiben született válaszadók meséltek.

„Amikor nagyapa meghalt, letakarták a tükröt, a faliórát megállították, az ágy lábvégén meggyújtottak két gyertyát a katolikusok. A rádiót a gyász egy évére kikapcsolták… Aztán mosdatás, öltöztetés, szépen felöltöztették. Az állát felkötötték, lefogták a szemét. A szemhéjakra érmét tettek, hogy ne maradjon nyitva a szeme… a koporsóban. Kiterítették a földön, hogy kihűljön és kiegyenesedjen. Amikor betették a koporsóba, azt énekelték, hogy: „A sötét sírba megyek aludni.”

„A koporsóba borotvát, órát tettek, ha nem adta oda őket valakinek. Az énekeskönyvet betették, ha volt sajátja, ha a templomban volt neki, az ott maradt. Most nem tesznek mellé semmit. Hamvasztás lesz, nem tesznek semmit. Most temetnek is, hamvasztanak is.”

„A katolikusoknál este eljött a falu bölcse, mindenkinek kimért egy pohár pálinkát. Ő volt az az ember, aki mindent tudott. A lakodalmakkor és a keresztelőkor is. Reggel négyig-ötig énekeltek együtt, emlékeztek. A halottakról jót vagy semmit.”

„Mi, evangélikusok, a halottas énekek könyvéből énekeltünk. Pálinkát is ittak, mindig került. Imádkoztak, énekeltek. Legfeljebb éjfélig. Éjfél körül véget ért.”

„Este virrasztás volt. A Tranosciusból énekeltek énekeket, keveset beszéltek. Éjfél körül volt egy kis tor. Egy pohár pálinka, kolbász, sajt. Ha már nem volt sajt, erős túrót és kenyeret ettek. Kínálták, keveset ettek. Aztán már csak vizet.”

„Most a virrasztás otthon van, nem a temetőben. Katolikusok – imádkozunk a lelkéért.”

„Amikor meghalt a nagyapám, nem feküdtünk le. Nagymama azt mondta, hogy ez a virrasztás. Eljött a közeli család, senki más. Nagymama imádkozott, csak ennyi.”

„Harmadnap volt a temetés. Tél, nyár – egyre ment. A halott az elsőszobában volt. Amíg meghozták a koporsót, a földön volt. A koporsó korábban fent volt a padláson. Vagy vették a koporsót, de ott volt a koporsókészítőnél.”

„A család megmondta a lelkésznek, hogy tudja, ki mindenki búcsúzik a halottól. Aki ismerős volt, aki eljött a temetésre, az mindenki sorra búcsúzott. Ez nem a vagyontól függött.”

„Amíg a halott otthon volt, nem gyújtottak tüzet. Nem főztek. Csak a szomszédok vagy a család hozott ételt… A temetés két nap múlva volt. Ha nagy hőség volt, a koporsó alatt jég volt egy teknőben. Ha gazdag volt, a nagy haranggal harangoztak, ha nő halt meg – a középsővel, ha kisgyermek halt meg, a kicsivel. Ha gazdag halt meg, azt kongatta a harang: volt tehene, volt ökre, volt tehene, volt ökre…; Ha szegény: semmije sem volt, semmije sem volt…, vagy: tegyétek a földbe, tegyétek a földbe…”

„A kisgyermeket, ha nem volt megkeresztelve, betették valaki mellé a koporsóba, aki meghalt. Minden nap volt temetés. Sosem tettek gyereket papírdobozba…”

„Ha az első szent áldozása után halt meg a gyermek, abban a ruhában temették el, amiben áldozott. A leányt menyasszonyi ruhába öltöztették, a legényt négy ló is vitte. De nem mindenkit, csak a gazdagabbakat.”

„Minden résznek saját temetője volt. A Tabáni, Felsővégi, Alsóvégi, a Szőllők-beli, a Bogárházi, Kastélyi, Fényesi temető. Ezek voltak az evangélikus temetők. Katolikus volt a Szarvasi – oda cigányokat is temettek, a Ligeti, a Szőllők-beli katolikus… A temetés a házból indult. A prédikáció az udvaron volt. A falu bölcse összeírta, kik búcsúznak tőle. Ha valakit kihagytak, az sok éven át bűn volt…”

„Felépítették a ravatalozót, és akkor ez megváltozott. Néhány évig még utána is otthon volt a virrasztás. Virrasztás helyett prédikáció volt a templomban… a gyászolóknak, mindenkinek… A temetés után a tanya előtt víz volt és feketével hímzett törölköző.”

„Ha volt házuk Csabán, ott volt a tor. Ha nem, a temetés után a tanyára mentek a torra. Csak hideg volt – sajt, kolbász, kenyér, pálinka mindig. A falu bölcse mondott néhány szót, hogy miért vagyunk itt, pálinkát ittak az elején és a végén is. Nem főztek.”

„A torra a szomszédok vagy a család főzött. Nem valami büszkét. Sajtot, volt, ahol birkát vágtak, birkapaprikást ritkán főztek. Egy pohár pálinkát. Bort nem, mert a borban vidámság van…”

„A tor ma is otthon van, vagy étteremben, ha több pénzük van. Csak hideget kínálnak – ez megmaradt. Étterembe is szoktak menni – ott leves, meleg étel is van…”

„A pap nem járt a gyászoló házba a torra, csak a falu bölcse. Most nem szokás a tor. A ravatalozóból temetnek… Most vendéglőben is csinálnak tort. Az apósom nyolcvanegyben halt meg, a virrasztás és a temetés utáni tor is otthon volt. Vasárnap a templom után nagyobb ebéd volt otthon. A család az örökségről beszélt, vesszekedtek is… A temetés utáni vasárnapon templomba mentünk és ebéd volt – paprikás, ami került. Ez máig így van. A katolikusoknál is – de csak a közeli család. A gyász egy év a férj után. Fekete ruhában, ma már nem nagyon. Már nem látni, hogy gyászol-e vagy sem. Talán egy hónapig. A rádiót, televíziót már nem tartják egy évig…"

„Ha évforduló van, a katolikusok kihirdetik a templomban, az evangélikusok nem. Az evangélikusoknál csak akkor, ha van kinek kihirdetni, ha adnak pénzt az egyháznak…"

A halállal és temetéssel összefüggő szokások és hagyományok fokozatosan változtak meg a 20. század 60-as éveiben, illetve a 70-es évek elején, azt követően, hogy felépítették a ravatalozót. Azt az első néhány évben csak ritkán használták, mert az emberek elképzelni sem tudták, hogy a halottól ne otthon búcsúzzanak el, és ne otthonról kísérjék a temetőbe.

A keresztelővel összefüggő szokások és hagyományok

Keresztszülőknek leggyakrabban az *asszony leánykori pajtását, vagy egy fivért a családból, vagy a pajtás férjét* választották. A katolikusoknál az apa legjobb barátja a keresztapa. Leánygyermeknél az anya legjobb barátnője. Az anya leánytestvére is lehet, *a rokonságból választják ki.*

A férfiak zömmel a tanyán voltak, az apa sokszor még a saját gyermeke keresztelőjére sem jött haza. A szlovákokkal ellentétben, a magyarok nagy keresztelőket tartottak. A keresztelő után volt egy kis vendégség – *csak keveset kínálgattak. Ma olyan a keresztelő, mint egy kisebb lakodalom. Szülők, keresztszülők, jönnek a nagyszülők, a család mindkét oldalról. A keresztanya fülbevalót ad. A keresztapa nyakláncot vesz. Valamikor ez nem volt, de fülbevalót kapott a lány. A nagyapa lovacskákat, kocsit csinált fából.*

A gyermek nevét az apa választotta ki. Az első fiú általában az apa nevét kapta, a leány az anya után, a következő gyermekeket a nagyapa, nagyanya után keresztelték… Jano, Ďuro, Pal'o, Ondriš, Mišo. *Nálunk a nagyapa találta ki – Martin* (Márton) *napján született, Maco lesz. Most a fiatalok olyan neveket találnak ki, hogy az öregek azt sem tudják, fiú-e vagy lány. Mi négy generáció óta vagyunk Pavel* (Pál). *A fiú az apa után, a lány az anya után.*

Az esküvővel összefüggő szokások, hagyományok

Az esküvő a múlt század 40-es évei óta fokozatosan veszíti el szlovák jellegét – *a szlovákok elmentek Csabáról Szlovákiába.* Az esküvőt a vőfély irányítja, aki ismeri a teljes protokollt, a szokásokat, de a 70-es évektől már csak a magyar nyelvet

használják. *Nagy házakat kezdtek itt építeni, mindenféle népek jöttek Csabára, többen vannak a magyarok, mint a szlovákok. Most már a téren csak magyar beszédet hallani, legfeljebb néha dobrý deň-t.* Nem használnak semmilyen szlovák köszöntéseket, kikérőket. Szlovák dalokat még énekelnek, bár inkább szlovák dalok dallamát, például: *„kolo Šopronu voda tečie…, Tráva, tráva, tráva zelená…, Živ som, piv som, nerobiv som…, Horenka, horenka, hora… A zenészek tudnak szlovák nótákat. De vannak zenészek, akik énekelni és zenélni is tudnak."*

A jeles napok szokásai

András napján kezdődtek a disznóvágások, hogy legyen kolbász, szalonna. Napjainkban már nem aktuális a városban, háznál tartott disznóvágás, és az ahhoz kapcsolódó hagyományokat már csak a 20. század első felében született generáció kollektív emlékezete őrzi. A disznóvágáshoz kapcsolódó hagyományok felélesztése céljából azonban a városi szlovákság képviselői több mint 20 évvel ezelőtt megalapították a nagyon népszerű és látogatott kolbászfesztivált.

A gyerekekhez máig jár a Mikulás. Rendet kellett raknunk, *kiscsizmákat, cipőcskéket ki kellett tenni az ablakba.* A szülők cukorkát, almát, diót adtak nekünk – ami otthon volt. Most csokoládét adunk – amit a boltban árulnak.

Luca napján – *tizenhárom darab fa, abból kellett széket csinálni. És amikor a templomba mentek a misére, ha felállt arra a székre, látta, hogy abból a sok emberből ki a boszorkány. Ezt csak hallottuk, mi már nem csináltuk, és most semmit nem csinálnak.*

Szentestére a szülők karácsonyfát állítottak a gyerekeknek. Szaloncukrot, gyertyákat, üveggömböket akasztottak rá. A fa alatt könyveket, a mindennapokban és ünnepekkor szükséges különböző használati tárgyakat, főként ruhaneműt, iskolaszereket találtak. Játék ritkán volt a fa alatt, egy játék egy egész évre szólt, aztán a következő kapta meg.

A karácsonyi vacsorához mákostésztát vagy gubát készítettek, volt mézzel és mákkal kínált főtt fehér kukorica, mákos, diós és túrós kalács, mézes tészta. *Kalács a legszegényebb embernél is volt. Az asztal alá szakajtót tett – kukoricával, búzával, árpával, arra diót, almát… Apám elosztott egy fokhagymát, mindenki kapott egy almát, hogy olyan erős legyen, mint a fokhagyma, és olyan egészséges, mint az alma. Pálinkát ittunk. Amikor befejeztük a vacsorát, kivettük az almát az asztal alól, mindenki felvágta és megnézte a magot, hogy egészséges legyen a következő évben. És hogy az egész család úgy összetartson, mint az az alma. És feltörtük a diót, hogy milyen a bele. Nem álltunk föl az asztaltól, amíg be nem fejeztük a vacsorát. Anyám levette az abroszt, rátette a szakajtóra, kirázta. Karácsony elmúltával odaadta a tyúkoknak, hogy jól tojjanak. Az én szüleim még csinálták ezt, mi már nem. Mi már csak a fokhagymát, pálinkát és vacsora után egy pohár vörösbort, mert az a legegészségesebb, a gyerekeknek is, de csak keveset, csak megkóstolni. Mákos-mé-*

zes tésztát ma is főznek az öregek, a mi gyerekeink már csak halat. Mostanában már mi is főzünk halászlét. Van szárma, sült disznóhús… Régebben a katolikusok húst csak éjfél után ettek. Karácsony első napján templomba megyünk. Tyúkhúslevest főzünk, szármát, birkapörköltet. Amikor visszajövünk, csak melegíteni kell.

Karácsony este összejöttek, kártyáztak. A gyerekek énekelni jártak a családba, szomszédokhoz, nagyszülőkhöz. Az ajtó mögött énekeltek. Pénzt kaptak. Már senki nem jár énekelni. Nem is imádkozunk. Most azt sem.

Újévkor a rokonság közös ebéden gyűlik össze. Minden jót kívánnak egymásnak az új esztendőre. Az öregek szlovák jókívánságokat is mondanak, de ha szlovákul nem beszélő unokák, meny vagy vő is jelen van, csak magyarul hangzanak el a köszöntések. Ha templomba megy a család, akkor csak magyar istentiszteletre, mert a gyerekek nem értenek szlovákul.

A szlovák gimnázium egyes kiválasztott tanulói szerint egyetlen családban sem főztek mákostésztát, nem ettek ostyát mézzel, nem szeltek almát, nem törtek diót. A karácsonyfára, halászlére, töltött káposztára, rántott halra csak magyar kifejezéseik, megnevezéseik vannak; egy diák jár néha a nagymamájával szlovák istentiszteletre szenteste, évente egyszer. Három lány karácsonykor sem megy templomba. A fiatalok sem az óév utolsó napján, sem újévkor nem mennek templomba. Ha kivételesen elmennek, akkor csak magyar istentiszteletre.

Farsangkor farsangolni jártak. Ez alkalmat adott a rokonok, barátok találkozására. Az év során a sok munka és az egymástól távolabb eső tanyák miatt kevés alkalmuk volt a találkozásra. A tanyasi iskolákban bálokat rendeztek.

A farsangi bálok hagyománya máig él. *A szlovákok minden évben tartottak farsangot. Szlovák bál is van február végén, Mátyás napkor. A bál az ifjúsági házban van. Eljön mindenki, akit meghívnak. Szlovákok, németek, lengyelek, románok – a kisebbség találkozik ott. Ez csak a kisebbségeknek van. Mindenki megmutatja, mit tud.*

Mi, szlovákok, a farsangi bálunkat a jaminai kultúrházban szoktuk megtartani. Mi, szlovákok, Vinicének hívjuk. Csak a szlovákok. Zenészek Szlovákiából is szoktak jönni. Minden szlovákul van – a zene és a tánc is. Minden évben körülbelül 120 ember szokott lenni. Elhívjuk a barátainkat, van kolbász, sült hús, magyar dalokat is énekelünk, a magyarok is megtanulják a szlovákokat. Van néhány asszonyka, akik nem tudnak beszélni, csak énekelni szlovákul.

Fennmaradt az iskolai karneválok hagyománya is, ezeknek semmi közük a nemzetiségi kulturális hagyományokhoz.

A húsvéti szokások közül az idősebb generáció tagjai a húsvét hétfői locsolkodásra emlékeznek. *Locsolkodni jártunk, a sibálás nem volt szokás. A fiatalok vödör vízzel jártak locsolni. Kocsin mentek azokhoz a házakhoz, ahol leányok laktak. Bort, pálinkát, tésztát, főtt kolbászt, főtt sonkát és ecetes tormát kínáltak. Betették a kemencébe, hogy ne legyen csípős, megcukrozták, megecetezték. Mi még reszelt tormát veszünk. A fiúk színes tojásokat kaptak; hagymával, cickafarkkal is festettek. A 60-as évektől már nem locsoltak vödör vízzel.*

Az apa fiaival meglocsolja a lányait, a feleségét, a rokon lányokat és idősebb asszonyokat is. *A férfiak a nagymamát is meglocsolták…* Csak kölnit használnak. A sibálás és a korbácsfonás nem ismert. A nők csokoládéval ajándékozzák meg a fiúkat, főtt sonkát, kolbászt és főtt tojást kínálnak. A tojásokat általában nem festik, az óvodából ismerik a hagymahéjas festés módszerét. Tormát már nem reszelnek. A húsvéti hagyományoknak nincs etnokulturális jellegük.

Nem általánosan ismert a májusfa állítás, az idősebb csabaiak is azt állítják, hogy sosem volt itt ilyen hgyomány, a tanyákon sem. Más falvakból hallottak májusfa állításról. A legidősebbek azonban úgy emlékeznek, hogy az 1951–1953 közötti időszakban a legények nyárfákat vágtak ki, és éjszaka, pirkadat előtt olyan kapukra kötözték őket, amelyek mögött leányok laktak. Reggel a háziak pálinkával kínálták őket. 1957 után ez a hagyomány megszakadt.

Mindenszentek ünnepe alkalmából a katolikusok gyertyát gyújtanak a síroknál. Egyes evangélikusok, a katolikus hagyomány hatására szintén gyertyát gyújtanak, a temetőbe is visznek virágot.

A szüret végén szüreti bált *(suleti bál, za oberačky bál)* tartottak. *Szőlőt akasztottak föl. Most már ez nem szokás. Csak amikor fiatalok voltunk (a legidősebb generáció). Szőlő a határban volt, ma is Szőllősnek vagy Vinicének hívjuk. Mindenkinek volt pincéje a ház alatt, szüret után nem volt bál, nem emlékszem* (középgeneráció).

Történelmi események, emlékhelyek

A szlovák intézmények képviselőin kívül a történelmi események és emlékhelyek csak egyes személyek emlékeiben maradtak fenn:

Én a nyolcadik generáció vagyok Csabán. Hradištéből (Várkút) származunk. Az ük-ükapám Ján Szekerka volt, húszévesen jött ide. 1698-ban született. Egyszerre körülbelül háromszáz lélek érkezett. Három szervező volt – Duna János – Čelovce (Cselfalva), *Valent Jakab Mýtna* (Vámosfalva) *és Szekerka János Hradište* (Várkút) *településekről. Idejöttek ők hárman, akkor már itt élt Juraj Bánski és Behan. Szegedre mentek engedélyt kérni, hogy beköltözhessenek. Voltunk is Hradištében az ünnepségen, amikor a 600. évforduló volt. Tartották a barátságot és tartjuk ma is. Idén is eljöttek hozzám is látogatóba… 1818-tól már katolikusok is voltak itt, minden hatodik bíró katolikus volt. A miséiket az evangélikus templomban tartották. Békében éltünk evangélikusok és katolikusok – jó napot, szép az idő, süt a nap… amíg nem a mi Maránkat akarta. Betörve a feje…*

Katolikus szlovák 5–6 ezer van. A katolikusok később jöttek, úgy 220 éve vannak itt. Mi, evangélikusok 300 éve vagyunk itt.

Amikor nagy betegségek, járvány volt 1831-ben, két hónap alatt 2 000 ember halt itt meg. Közös sírba tették őket. A tanyasiakat és a Szőllők-belieket nem engedték, hogy a temetőkbe hozzák, csak a Szőllők mögött temették el őket. Amikor véget

ért a járvány, nagy prédikáció volt a templomban, mindenkiért hálát adtak. 1876-ban is jött a kolera…

1858 – a Békéscsabát Budapesttel és más alföldi városokkal összekötő vasútvonal építésének befejezése (a vasútállomás a Szolnok–Gyula vonalon található). Ez előfeltétele volt a malmok, a kereskedelem, a textilipar, az alkoholgyártás fejlődésének.

1892 – vasúti depó megnyitása.

A 20. század első két évtizede – a Bohn és a Schuch téglagyár létrejötte. Megnyitásuk után a város agrár-ipari centurmmá alakul, ahol nagyszámú ipari munkás is él.

A Körösnél van egy öreg nyárfa – valamikor ott akasztotta fel magát Ondrejko.
Bűnös út – ha sár volt és kocsival ment arra valaki, bűnöket gyűjtött.
Pokoli utca – mert szűk – ott ha kocsival ment át, a pokolba érkezett.
Hanó nyárfája – tájékozódási pont – volt Gerendás, Csorvás felé, Hanó tanyájánál.
Az első családok a központban telepedtek le, ami most a Kistemplom környékén van.
A leggazdagabbak a központban laktak a főutak mentén.
Sok zsidó lakott az Andrásin és a központban. Búzát vásároltak.
Ahol a TESCO van – ott piactér volt és tehénlegelő.

Emléktáblák

Jelenleg Békéscsabán 20, kétnyelvű magyar–szlovák emléktábla található, melyek a város különböző pontjain helyezkednek el. A fent említett emlékplakettek felidéznek egyes történelmi eseményeket, valamint bizonyítékkal szolgálnak az itt élő szlovákok kulturális tevékenységére is. Felavatásuk, illetve átadásuk főleg történelmi események jubileumából vagy híres békéscsabai személyekre való tisztelgés céljából volt jelentős. A táblákon található szöveg szlovák vagy „szlovakizált" bibliai cseh *(az itt élő evangélikusok eredeti egyházi nyelve)* nyelven íródott. A legtöbb táblát a Békéscsabai Városvédő és Városszépítő Egyesülete gyártatott le és adott át, mely mai napig együttműködik a Csabai Szlovákok Szervezetével, a Békéscsabai evangélikus egyházközösséggel és Békéscsaba Város Önkormányzatával. Jelentős mennyiségű tábla található az evangélikus Kis- és Nagytemplom falain (6), melyek a város legfontosabb egykori lelkészeire emlékeznek.

A Szeberényi család lelkészeinek nagyságát az evangélikus gimnázium udvarában található gránit emlékművei őrzik. Dr. Szeberényi Gusztáv Adolf 1853-ban került Békéscsabára, és Haan Lajos mellett kinevezték a város másik evangélikus lelkészének. Igyekezett megőrizni az egyház szlovák sajátosságait, emellett az ő nevéhez fűződik az evangélikus gimnázium megalapítása is, 1863-ban. Fiát, Szeberényi Lajos Zsigmondot 1890-ben nevezték ki lelkésznek. 1895-ben megalapította az Evangélikus Egyházi Szemlét, 1896-ban evangélikus könyvkereskedést alapított, 1920-tól alapítója és egyben főszerkesztője volt a *„Čabiansky Kalendár"* folyóiratának. Fia, Szeberényi Gusztáv teremtette meg az intézményes egyházi diakóniát *(szeretetmunkát)*, szerkesztette az Evangélikus Egyházi Hírmondót *(„Evanjelický hlásnik")*. Apjával azonos évben, 1941-ben halt meg.

A legjelentősebb emléktáblák a város központjában, a városháza falain találhatók. A Linder lelkészek emlékeit a jaminai evangélikus templom falán található kőtáblák őrzik. A fontosabb történelmi eseményekről a nagy békéscsabai árvíz 110. évfordulójára állított Emlékkő (1998) és az 1831-es kolerajárvány áldozatai emlékére állított kőoszlopa tanúskodik.

1. táblázat. **A békéscsabai szlovák nyelvű emléktáblák listája**

Szöveg	Év	Elhelyezése
Chvála pána Bohu a úcta naším predkom-staviteľom tohto chrámu „verný je boh" (1745 – 1995) Evanjelická cirkev – 1995 (pri príležitosti 250 výročia postavenia malého kostola)	1995	evangélikus Kis templom – Luther u. 1.
V tejto fare žil a pôsobil Ľudovít Haan (1818 – 1891) ev. farár, historik, člen MAV, významná osobnosť dvojjazyčného čabianskeho duchovného života.	1991	evangélikus Kis templom – Luther u. 1.
Pri príležitosti 175. výročia posviacky tohto chrámu s vďačnosťou k Bohu a s úctou spomíname na našich predkov, budovateľov chrámu Božieho – Združenie ochrancov mesta, Čabianska organizácia Slovákov	1999	evangélikus Nagy templom – Kossuth tér
„Pevný boží základ stojí" Na pamiatku položenia základného kameňa (1807 – 2007)	2007	evangélikus Nagy templom – Kossuth tér
Pamätce muže Daniele Brozman mrtve telo horlivého (1839 – 1856) sl. b. kazatele wdečna cyrkew b. čabanská	??	evangélikus Nagy templom – Kossuth tér
Linder László (1893 – 1980), z príležitosti 100. výročia narodenia evanjelického farára, národopisca. Postavili: Evanjelický cirkevný zbor, Združenie ochrancov mesta	1993	Jaminai evangélikus templom – Orosházi út 85.
Linder Károly (1845 – 1925) Za 56 rokov bol duchovným pastierom v tejto cirkvi ako riadne zvolený kazateľ vo Viniciach účinkoval od 1870 – 1920. 1. Mája 1875 založil základný kameň chrámu tohto. *„Lid tvuj, lid muj, a Buh tvuj, Buh muj."*	??	Jaminai evangélikus templom – Orosházi út 85.
Na pamiatku znovuosídlenia (1718 – 1993)	1993	Városháza – Szent István tér 7.
Na počesť 150. výročia uzavretia Čabianskej zmluvy o večnom výkupe	1995	Városháza – Szent István tér 7.
Na pamiatku znovuosídľovateli nášho mesta barónovi Jánovi Jurajovi Harruckernovi (1664 – 1742)	1993	Városháza – Szent István tér 7.
Významný maliar mesta Anton Haan (1827 – 1888) pri príležitosti 175. výročia jeho narodenia s úctou: Samospráva župného mesta Békešská Čaba, Združenie ochrancov, Čabianska organizácia Slovákov	2003	Városháza – Szent István tér 7.

Az eredetileg kétnyelvű emléktáblák szövegeit a dolgozat témája okán csak szlovákul közöljük.

1. táblázat folytatása

Szöveg	Év	Elhelyezése
Na pamiatku zakladateľov 125 ročného čabianskeho tlačiarstva Sándora Dobayho, Árpáda Takácsa a na tomto miest pôsobiacej tlačiarne bratov Povázsayovcov (1873 – 1998)	1998	Szlovák Kultúra Háza – Kossuth tér 10.
Na tejto fare žil a pracoval Dedinszky Gyula (1905 – 1994) čabiansky evanjelický farár, historik, etnograf. Pri príležitosti 100. výročia jeho narodenia umiestnili: Evanjelická cirkev, Samospráva župného mesta Békešská Čaba	2005	Evangélikus levéltár – Szent Isván tér 20.
Na tomto mieste stál dom, v ktorom býval a liečil vysoko vážený a obľúbený lekár Čabänov Dr. Ján Szeberényi (1896 – 1961) Pamätnú tabuľu postavili vďačný obyvatelia Békešskej Čaby v roku 2007	2007	Széchenyi Isván Gimnázium – Irányi utca 3-5.
Vďační bohu s úctou spomíname na našich predkov, staviteľov pri príležitosti 100. výročia vybudovania gymnázia. „Ak Hospodin nestavia dom, márne sa namáhajú stavitelia." Žalm 127.1. Evanjelické gymnázium, Evanjelický cirkevný zbor, Čabianska organizácia Slovákov, Spolok ochrancov mesta	1999	Evangélikus Gimnázium – Szeberényi tér 2.
Kaplnka Svätej rodiny pri príležitosti 2000. výročia narodenia Krista Pána 785. výročia založenie cirkevnej obce. 250. výročia jej znovuzaloženia. 80. výročie vysviacky kostola. Vďaka šľachetným darov zanieteným veriacich. 2. január 2000 benediktoval Segedínsko–Čanádsky biskup Endre Gyulay	1999	Katolikus templom – Kossuth tér
Na pamiatku farárom-zakladateľom Šimonovi Gorliczkému (1750 – 1753) a Jurajovi Budinszkému (1753 – 1792) Katolícky cirkevná farnosť, Čabianska organizácia Slovákov, Združenie ochrancov mesta	1995	Szent Antal Római Katolikus Plébánia – Baross udvar 1.
Z príležitosti 110. výročia veľkej čabianskej záplavy. Pôvodne postavila Samospráva Župného mesta Békéšskej Čaby a Združenie ochranárov mesta.	1998	Lencsési út 6.
V rokoch 1957 – 1983 v tejto budove fungovala Základná škola a gymnázium s vyučovacím jazykom slovenským. Pamätnú tabuľu postavili pri príležitosti 60. výročia založenia školy bývali študenti školy.	2007	József Attila u. 3.
„W cholere nemoci dwě tisice Čabanú za pět týdnú padlých leží touto v panu aby i potomci jich pamatku ctili predstaveni obce stlúp ten postavili."	2006	Széchenyi liget – Kórház u.

Forrás: Csabai Szlovákok Szervezete dokumentumai (2017).

Békéscsaba jelentősebb, szlovák kötődésű személyeiről mellszobrok árulkodnak. A Körös-parton *(Élővíz-csatorna mentén)* többek között Haan Lajos, Áchim L. András és Lipták Pál szobra látható. A vasútállomás közelében található Boczkó Dániel szobra *(személyisége a mai napig megosztott).*

Földrajzi, katasztrális és helyi megnevezések

A földrajzi, katasztrális és helyi megnevezések napjainkban is bizonyítékkal szolgálnak az itt élő szlovák lakosság jelenlétére. Békéscsabán ugyan nem találunk utcákat, melyek nevüket híres szlovák, illetve csehszlovák személyekről kapták *(mint a vajdasági szlovákok esetében),* ugyanakkor több utcát is itteni születésű, vagy éppen tevékenykedő, jelentős szlovák nemzetiségű személyről neveztek el. Ilyenek például a Botyánszki *(kollektív emlékezetben még Sztraka), Vozárik, Bánszki, Vilim, Stark, Szeberényi, Áchim és a Dedinszky* utca. Némelyik utcának volt szlovák népi neve is: a Szabó Dezső utca a „Peklová ulica" (Pokol utca) nevet kapta, a Viola utca neve „Vrece" (Zsák) volt és a Szőlő utca „Kanališské vinice" (Kanálismenti Szőlők) néven volt ismert.

Békéscsaba majdhogynem egész területén felbukkan egy-egy szlovák megnevezés. A város régebbi része két nagyobb részre osztódik: „Horný bok" – Felső oldal *(a központtól északkeletre, ezen a területen élők a „horníčania" (fentiek) nevet viselik)* és „Dolný bok" – Alsó oldal (délnyugatra a központtól, az itt élők a „dolníčania" (lentiek) nevet viselik). A város határában azonosítottuk a „Konopiská" (kenderes) nevű területet, amely szomszédos más szlovák megnevezésű részekkel, mint például: „Tehlárne" (Téglagyár), „Pasienky" (Legelők), „Kaštielske vinice" (Kastélyszőlők) és „Tabán". Jamina városrész szlovákul a „Vinice" (Szőlők) nevet viseli. Az itt élőket „Vincúrania" (Pincemesterek – *borpincében dolgozó emberek*) megnevezéssel illették.

A város határában, a tanyák nevén kívül egyes réteknek is van szlovák megnevezése. A tanyákhoz hasonlóan, néhány rét is viseli egykori tulajdonosuk nevét, mint például: *Szaszák, Gajdács, Drienyovszki, Szudár, Zelenyánszki, Salamon;* Hrubák-dűlő, Zahorány-dűlő, Gortkó-dűlő. A város északkeleti részén található a „Malá marasť" (Kisrét) és a „Vel'ká Marasť" (Nagyrét) nevű területek. A Csorvás felé vezető út közelében található egy tájékozódási pont – „Hanov topoľ" (Nyárfa – Hanó tanya mellett). Az eredeti fát egy villám elpusztította, azóta új fákat ültettek a helyére, és az elnevezés megmaradt.

A csabai temetők közül napjainkban csak kettőnek maradt fenn a szlovák neve – „Horný/Hornický cinterín" (Felső temető) és „Kaštielsky cinterín" (Kastély temető). A múltban több temetőnek volt szlovák neve, például „Dovnický cinterín" (Alsó temető) és „Vincúrski cinterín" (Jaminai temető). Némely temető az itteni nyelvjárás alapján volt ismeretes – „Bogárházi" és „Ligetski cinterín". Jelenleg 6 temető található Békéscsabán, a város történelme során összesen 24 temető létezett, ebből 13 evangélikus volt. A Körös holtágának (Élővíz-csatorna), amely a városon keresztül folyik, nincs szlovák megnevezése. A fent említett földrajzi és katasztrális neveket („Vinice" (Jamina) kivételével) már csak a város idősebb generációja ismeri.

Kulturális szervezetek és intézmények

Békéscsaba kulturális potenciálját a kulturális örökségen kívül más elemek is alkotják. Ilyen elemek például a kulturális szervezetek és intézmények, szervezett kulturális rendezvények, kulturális infrastruktúra és emberi erőforrások a kulturális szektorban. A korábbi tapasztalataink alapján, már a kutatás előtt nagyon komplett intézményrendszert és szervezett emberi aktivitást feltételeztünk a szlovák kisebbséggel kapcsolatosan, Békéscsabán. Megyeszékhelyként a városnak nagyon jó feltételei vannak az itteni elitek, dolgozók, lakosság, iskolák és pénzügyi eszközök csoportosításához. Az intézményrendszerrel kapcsolatos feltevésünk igazolást nyert, ugyanakkor a fiatal generáció aktív szlovák nyelvhasználata kevésbé van jelen az emberi erőforrások csoportjában.

Békéscsabának, mint a magyarországi szlovákok egyik központjának, kiépített kulturális szervezet- és intézményhálózata van, mely biztosítja a szlovák kisebbség tevékenységeit. Ezek többek között az önkormányzati, köz- vagy állampolgári alanyok, akik kisebb vagy nagyobb részben ellátják a nemzetiségi feladatokat. Mi azokkal foglalkozunk, amelyeknek saját tevékenységük érdekében áll a szlovák közösség, identitás és kultúra megőrzése, ápolása, prezentálása, támogatása, kutatása és művelése.

Békéscsaba Megyei Jogú Város Szlovák Önkormányzata

1994-ben jött létre, magyar kisebbségi alkotmányos jogrendszer alapján, kezdetben mint békéscsabai Szlovák Kisebbségi Önkormányzat. Az önkormányzat négy választott tagból áll, kiknek az önkormányzati választásoknál kötelező egy választási listára beregisztrálniuk. A legutóbbi, 2015-ös szlovák nemzetiségi választáson kb. 500 választó vett részt. A választók listájára bárki regisztrálhat, etnikai hovatartozás nélkül is. Az önkormányzat 5 évre van megválasztva. Jelenlegi elnöke: Lászik Mihály. További tagjai: Krajcsovics Hajnalka, Ocsovszki Ildikó és Molnárné Pribojszki Judit.

Az önkormányzat székhelye a Szent István téren található, amely rendelkezik irodai helyiségekkel, számítástechnikai felszereltséggel és két irodavezetővel a városi önkormányzatból, akik minden kisebbségi önkormányzat (szlovák, német, román, lengyel és roma) adminisztratív teendőit ellátják. A szlovák önkormányzat tagjai legalább négyszer ülnek össze évente hivatalosan, de szükség esetén lényegesen többször is asztalhoz ülnek. Évente egyszer van nyílt ülés, ahol a képviselők találkozhatnak a választókkal.

Az önkormányzatot több forrás tartja fenn. A legjelentősebb támogatást a városi önkormányzat saját költségvetéséből biztosítja. A működést támogatja az Országos Szlovák Önkormányzat is, valamint az általános költségekhez hozzájárul a magyar állam, az önkormányzat aktivitásának kiértékelése alapján.

Békéscsaba Megyei Jogú Város Szlovák Önkormányzata szervezési, módszertani és vezetői tevékenység alapján működik. Ezekbe tartozik a kisebbségi jogszabályok betartása, konferenciák lebonyolítása, tanulmányi kirándulás szervezése a gyerekek számára és a kiadói tevékenység. A szervezet munkái közé tartozik még a „Csabai szlovákokért" kitüntetés átadása, amelyet minden évben egy helyi személy kap, aki munkájával nagy részben hozzájárul a szlovák identitás megőrzéséhez. Az önkormányzat birtokában van a békéscsabai Szlovák Tájház, melynek biztosítja az éves üzemeltetési költségeit (működési költségek, idegenvezető).

Csabai Szlovákok Szervezete

A szervezet hivatalosan mint közegyesület 1995-ben jött létre. Nem formális szervezetként már 1989 óta létezett a Magyarországi Szlovákok Szövetsége fiókegyesületeként. A szervezet alapítói István Anna és Ancsin Erzsébet voltak. A szlovák kultúra természetesen ezelőtt is jelen volt a város életében. 1973-ban létrejött a Szlovák klub, a Megyei Művelődési Központ nemzetiségi részlegében. A klub jelenleg kulturális csoportként része a Csabai Szlovákok Szervezetének.

A szervezet céljai közé tartozik a szlovák nemzetiségi kultúra és nyelv megőrzése, valamint ápolása, a szlovák kultúra értékeinek terjesztése és a külföldi, illetve hazai szlovák szervezetekkel való együttműködés.

A Csabai Szlovákok Szervezetének székhelye a Kossuth tér 10. címen található, amely a Szlovák Kultúra Háza nevet viseli. Az aránylag tágas épületben található egy panzió és egy étterem, mely egységeket a Csabai Szlovákok Kft. működteti. Az épület értékes helyiségeket biztosít széles körű kulturális tevékenységekre, közösségi és gasztronómiai rendezvényekre, valamint szálláslehetőségre a vendégek számára. A ház egyben székhelye a Magyarországi Szlovákok Kulturális Intézete regionális centrumának, amely hozzájárul az épület fenntartásának általános költségeihez.

A szervezet elnöke Lászik Mihály, ügyvezetője és egyben az egyetlen alkalmazottja Krajcsovics Hajnalka. Ezenkívül a szervezet működését nyolctagú elnökség irányítja, az ellenőrzést háromtagú ellenőrző bizottság végzi. A Csabai Szlovákok Kft. ügyvezetője Vozár Márton, aki egyben felelős az étterem és a panzió vezetéséért. A szervezet minden évben két gyakornokot alkalmaz, akiknek a fizetését a Nemzeti Művelődési Intézet biztosítja.

A Csabai Szlovákok Szervezetének 2017-ben közel 250 fő regisztrált tagja van, amelynek 85%-át nyugdíjasok képezik. Ebből körülbelül 150 fő az aktív tagok száma. Az éves tagdíj szimbolikus, 600 Ft gyerekeknek és nyugdíjasoknak, illetve 1 200 Ft a felnőtt tagoknak. A szervezet tevékenységének nagy része pályázatokból, tagdíjakból és az 1%-os adófelajánlásokból *(magán- vagy jogi személy adománya, tetszőleges civil szervezetnek, illetve polgári egyesületnek)* van finanszírozva. Az étterem és a panzió üzemeltetése nem tartalmaz semmilyen jellegű profitot.

A szervezeten belül több kulturális csoport működik. Ilyen például a Čabianska ružička kórus, Orgován népdalkör, Rozmaring hímző szakkör, Szlovák idősek klubja, Csabai háziasszonyok és kertbarátok köre, Szlovák klub és a Mentálisfogyatékkal élők csoportja. A Boleráz citerazenekar jelenleg nem aktív, ugyanakkor tervben van a csoport újjászervezése. Önálló szervezetként működik a Békéscsabai Nyugdíjas Pedagógusok Klubja, amely egyben a Csabai Szlovákok Szervezetének kollektív tagja is. A fent említett csoportokkal a tanulmány későbbi részében foglalkozunk.

A Csabai Szlovákok Szervezete kiadói tevékenységgel is foglalkozik. Rendszeresen kiadója a Csabai Kalendáriumnak *(„Čabiansky kalendár")* 2016-tól már egyedüli kiadó, azelőtt a várossal közösen, vagy az egyház adta ki és a *„Čabän"* havi folyóiratnak is (többszámos formátumban). Megfelelő anyagi háttér esetén év közben egy-egy könyvet is kiadnak.

További tevékenységük a kiállítások szervezése. Ezek a kiállítások kéthónapos ciklusokban vannak lebonyolítva. A kiállításon főleg hazai amatőr és professzionális festők vagy szlovák vendégművészek munkái találhatóak. Szabály, hogy minden kiállítás végén egy kép a Szlovák Kultúra Házában marad, mely tovább díszíti panzió vagy a közösségi helyek falait.

A szervezet fontosabb teendői különböző fesztiválok és vásárok lebonyolítása. Minden évben, az első szeptemberi hétvégén szervezik meg a Békében Békésben nevű fesztivált, amely főként a városban jelenlévő nemzetiségek kultúrájának prezentációjára helyezi a hangsúlyt. A fesztivál helyszíne a Szlovák Kultúra Háza előtti utcában van, ahol minden jelenlévő nemzetiség saját sátrai vannak felállítva. Az említett fesztivált minden harmadik évben helyettesítik az Alföldi vásárral *(Dolnozemský jarmok),* amelyet a magyarországi, romániai és szerbiai (vajdasági) szlovákok közösen szerveznek. A vásár minden évben máshol van megrendezve egy-egy hétvégén (Békéscsaba, Nadlak és a Vajdaságban különböző helyeken – Báčsky Petrovec vagy Hložany). Pénteken a folklór fellépéseken kívül hagyományos kézimunkák bemutatása és gyerekjátszóház van a programban. A szombati nap a különböző országokból jelenlévő szlovákok gasztronómiai specialitásaival bővül. A résztvevők száma rendszerint pár ezer szlovák Szlovákiából, Magyarországról, Romániából, Szerbiából és más etnikumból. A rendezvény szervezéséhez a szlovák gimnázium tanulói is csatlakoznak, akiknek kötelező néhány önkéntes órát közszervezetek részére ledolgozni.

Jelentős közösségi esemény a Szlovák bál, amely február utolsó hétvégéjén kerül megrendezésre a Tégla Közösségi Házban, Jaminában. A bálon részt vesznek vendégek Békés megye más szlovák településeiről is. Az élőzenekar egyaránt játszik szlovák, illetve magyar dalokat. A rendezvény a 90-es években indult, alapítói a csabai szlovákság fő mozgatórugói, István Anna és Ancsin Pálné/Erzsébet voltak.

További fontos rendezvényként megemlíthetjük még a Pedagógusok napját, amelyen iskolás gyerekek adnak kulturális műsort a nyugdíjasoknak a Szlovák Kultúra Házában. Egyéb klubok tagjainak a Csabai Szlovákok Szervezete szakmai előadásokat tart.

A szervezet intézményesített kapcsolatai közül az egyik legjelentősebb Litva *(Litava)* településsel kötött szerződés, amely már több 10 éve tart. A kapcsolat létrejöttét a jelentős számú békéscsabai lakos áttelepítése alapozta meg. Parciális kapcsolat van Érsekújvár *(Nové Zámky)* településével is. Az *Alföldi vásár* szervezésénél aktív az együttműködés a nadlaki és a vajdasági szlovákokkal. Más jelentősebb kontaktot nem jegyeztünk. Békéscsaba városnak több kiépített együttműködési kapcsolata van több testvérvárossal Szlovákiában (Korompa, Trencsén, Turócszentmárton), ugyanakkor ez nem függ össze a Csabai Szlovákok Szervezetével.

Kiegészítő információ, hogy a szervezet közösen a Csabai Kolbászklubbal hozta létre egykor a Csabai kolbászfesztivált, amely ma a város leglátogatottabb rendezvénye. (Michalík 2009: 9–11).

Čabianska ružička énekkar

A kórus a Csabai Szlovákok Szervezetén belül jött létre 1995-ben. 2017-ben 23 tagja volt (19 nő és 4 férfi) 65 éves korosztálytól 84 évesig. Az énekkar vezetője Ocsovszki Ildikó énektanár, alkalomadtán citerával kíséri a fellépéseket. A próbákat minden héten hétfőn tartják, a késő délutáni órákban. Zenei repertoárjukat magyarországi szlovák népdalok, békéscsabai és alföldi kórusdalok, egyházi énekek és magyar népdalok alkotják. Néhány kórustag nem tud szlovákul – a fonetikusan leírt szöveget tanulják. Fellépnek különböző kulturális rendezvényen a régióban, hasonlóan egyházi ünnepségeken az evangélikus egyházban és ritkábban temetéseken (főleg egykori tagok tiszteletére). 2017-ben hat helyszínen léptek fel (Podhájska, Piliskeresztúr, Szarvas, Telekgerendás, Budapest, Békéscsaba). A múltban szerepeltek még több külföldi helyszínen is, pl. Romániában, Szerbiában, Ukrajnában vagy Franciaországban. A kórusnak nincs hivatalos partneri kapcsolata más énekkarokkal Szlovákiában, de még Magyarországon sem. Az énekkar tagjai alapítás óta kékszínű kosztümben vagy fehér blúz és kék szoknya kombinációban lépnek fel. Tervben van egy harmadik viselet is, amely a sikeres pályázattól függ. Érdekesség, hogy az énekkar tagjai közösen ünneplik a névnapokat (magyarországi naptár szerint) és a születésnapokat. A tagok közös tevékenységének tehát jelentős társadalmi kiterjedése van.

Orgován népdalkör

A népdalkört a Szlovák klub tagjai hozták létre 1998-ban Jaminában. A népdalkör legfőbb célja a békéscsabai népdalok megőrzése és bemutatása. 2017-ben 12 tagja volt, a tagok korosztálya 70 és 80 év között mozog. A népdalkör vezetője Ocsovszki Ildikó. Az éneklő tagokat köcsögdudával és citerával kísérik. Az Orgován népdalkör aktívan részt vesz a nemzetiségi rendezvényeken Békéscsabán és az egész

megyében. Saját repertoárjukat gyakran bemutatták a régión kívül, valamint külföldön is (Szlovákia, Szerbia, Románia, Franciaország). A népdalkör 2008-ban a „Csabai Szlovákokért" kitüntetésben részesült.

Rozmaring hímző szakkör

2000-ben alapították. Kezdetben 9 tagja volt, 2017-ben már 43 (20 évestől 86 éves korig). A szakkör vezetője dr. Illés Károlyné. A tagok minden héten csütörtökön találkoznak a Szlovák Kultúra Házában. A csoport céljai a különböző hímző technikák elsajátítása (pl. öltönyhímzés, egyéb textilek készítése) és a csabai, vagy más szlovák, illetve magyar népművészeti motívumok feldolgozása. Rendszeresen rendeznek kiállításokat saját kézimunkáikból, egy naptári évben akár 25 alkalommal is. A tagok a kezdetektől vezetnek krónikát a hímzőszakkör tevékenységéről (5 füzetben: 2000–2005, 2005–2008, 2009–2011, 2011–2012, 2013–2017). A krónikák a szakkör működéséről megjelent cikkeket, meghívókat és fényképeket tartalmaznak. A szakkör, 2015-ben, alapítása 15. évfordulójának alkalmából kiadott egy emlékkönyvet, melynek címe „Srdcom vyšívané" (Szívvel hímezve). 2013-tól magyar nyelvű falinaptárt adnak ki. Kapcsolatuk van Nagybánhegyes és Mezőberény hímző szakköreivel. A csoport tagjai jelenleg aktív kapcsolatot ápolnak a turócszentmártoni *(Martin)* „Paličková čipka" folklór csoporttal is.

Szlovák szeniorok klubja

2006 óta tevékenykedik a klub, jelenleg 26 tagja van. Vezetőjük Tyiriak Pál. A Szlovák Kultúra Házában van a székhelyük. Rendszeresen szerveznek ismeretterjesztő kirándulásokat szerte Magyarországon. Ezenkívül gyakran hívnak vendégeket előadásokra, illetve beszélgetésekre. A nyugdíjas tagok minden évben együttműködnek a Szlovák Gimnázium/ Általános Iskolával és Óvodával – sütnek a gyerekeknek palacsintát, csőrögét *(„herovkát")*, tarkedlit *(„tarkedlit")* és fánkot *(„pampuškát")*. A gyermekek rövid kulturális programot is mutatnak be. Részt vesznek a Csabai kolbászfesztiválon, amelyen disznótoros specialitásokat készítenek. Decemberben kerül megrendezésre az év végi záró vacsora, amelyen az elmúlt év kiértékelése is megtörténik. 2017-ben kalácssütő versenyt rendeztek. A tagok jótékonykodási feladatokat is ellátnak, ruhákat, valamint írószereket gyűjtenek, főleg roma származású gyerekeknek Mezőberényben.

Csabai kertbarátok és háziasszonyok köre

A klubot 1997-ben alapították a Csabai Szlovák Szervezeten belül. 2017-ben megközelítőleg 20 tagja volt, nagy részét nők alkotják. Egykori elnökük, Ancsin Erzsébet halála után 2016-ban a klub tevékenysége a Csabai Szlovákok Szervezete és a Szlovák Gimnázium/Általános Iskola és Óvoda segítésére korlátozódott. A kör tagjai a Csabai Tájházban találkoznak, ahol konyha is a rendelkezésükre áll. Főleg hagyományos ételeket főznek, mint pl. mákos, brindzás, túrós haluskát, rétest, csigatésztát *(„gágorčoke")* és párolt buktát *(„kvaszienkát")*. A klub férfitagjai általában különböző témaköröket vitatnak meg, mint pl. kertészet, pálinkafőzés vagy gyümölcsfeldolgozás. A baráti kör igyekszik több iskolás gyermeket is bevonni a tevékenységébe, akiknek a hagyományos ételek elkészítési módját mutatják be.

Szlovák klub

1973 óta létezik, jelenleg a Csabai Szlovákok Szervezetén belül. Kb. 70 tagja van, melyből a rendszeres találkozásokon 50 tag vesz részt. A klub vezetője Tóth Mihály. A klub jelentős része nyugdíjas korú. A találkozások két helyszínen vannak – a Jaminai Közösségi Házban (kb. 30 jelenlévő) és a Vasutas Művelődési Házban (kb. 15 fő). A találkozások fő programjai különböző beszélgetések, filmnézések, valamint kártyajátékok. A tagok az évben néhány alkalommal ismeretterjesztő kirándulásokat szerveznek Magyarországon.

A Csabai Szlovák Szervezeten belül Ocsovszki Ildikó irányításával fiatal citerások tanítása is folyik. A citerások főleg zenei kísérettel segítik a csabai szlovák énekkarok fellépéseit. A múltban működött egy Boleráz nevű citerazenekar is. A szervezeten belül működő és tevékenykedő Mentális fogyatékkal élők csoportja nem lát el semmilyen nemzetiségi feladatot.

Békéscsabai Evangélikus Egyházközség

A békéscsabai evangélikus egyház röviddel Békéscsaba újratelepítése után, 1718-ban keletkezett. Az egyház legjelentősebb történelmi eseményei templomai építésével függ össze. A Kistemplom 1745-ben épült, a Nagytemplom 1824-ben. A harmadik, Jaminában található templomot 1876-ban szentelték fel. Békéscsaba legidősebb korosztályának kollektív emlékezetében még megmaradtak különböző információk az egyházi élet fontosabb személyiségeiről, mint Tessedik Sámuelről, Szeberényi Jánosról vagy Haan Lajosról. Az egyházközösség pontos számát nehéz megítélni. Az utolsó népszámláláson körülbelül 8 800 evangélikus személy volt Békéscsabán. A hívők etnikai összetételét nem lehetséges megállapítani, származásukról csak a szlovák eredetű vezetékneveik árulkodnak az aktuálisan vezetett levéltárakban.

A hívők számát az egyházi adó alapján sem lehet megállapítani, a városi környezet jelenlévő liberalizmusa okán, az egyház finanszírozását más forrásokból teremtették elő (pl. földbérlés, sírhelybérlés, állami támogatás). Az utóbbi években fogyatkoznak a szlovák feliratú sírkövek a temetőkben, amelyek bizonyítékkal szolgálnának a szlovák lakosság jelenlétére.

A csabai evangélikus egyháznak két istentiszteleti gyülekezete van – a városközpontban és Jaminában. A városi istentiszteletet ifj, Kutyej Pál lelkész szervezi inkább, a jaminait Nagy Zoltán lelkész (rimaszombati születésű). Békéscsabán teljesít szolgálatot Kondor Péter esperes, Dorn Réka (aki egyben a Diakonista házban is tevékenykedik) és Benedek Ágnes lelkészek, valamint Réth Katalin gimnáziumi egyházkórus oktató. Az istentiszteleteket a mai napig mindkét helyszínen szlovák nyelven tartják, minden vasárnap 8.45-kor. A városközpontban található Nagytemplomban nyáron van istentisztelet, a Kistemplom fűthetősége miatt télen van kihasználva. A jaminai templom is fűthető, így az egész év folyamán kihasználható. A szlovák istentiszteletek látogatottsága alacsony, a városközpontban a résztvevők száma legfeljebb néhány személy, Jaminában egyre gyakrabban nincs résztvevő. A résztvevők számát az ünnepnapok sem növelik, ezzel ellentétben a magyar nyelvű istentiszteleteket a belvárosban 200–300 hívő is látogatja (ez ünnepeken 1 500 és 2 000 fő között is lehet), Jaminában 40–70 fő közötti az általános látogatottság (ünnepeken néhány száz).

Az esküvők és konfirmációk kizárólag csak magyar nyelven zajlanak, kivéve az olyan esetet, amikor egy zsolnai szlovák nő esküdött a jaminai templomban (2009 környékén), melynek a szülei nem beszélték a magyar nyelvet. Békéscsabán közkedvelt esemény a házassági eskü megújítása néhány évtizeddel később, a házasság után. Idősebb házaspárok szlovák nyelvű szertartást szoktak kérni.

A csabai közösségben nem jellemző a más egyházközösségek közötti látogatás, ezért nincs különösebb kapcsolata más evangélikus egyházakkal. A ritka látogatások így csak különböző egyházak jubileumi eseményeire korlátozódnak. A hívők nem szerveznek csoportos utazásokat Szlovákiába.

Az evangélikus egyház három énekkarral rendelkezik: gimnáziumi, régebbi egyházi és a Calandrella énekkar. Vezetőjük Kutyejné Ablonczy Katalin, Kutyej Pál, békéscsabai lelkész hitvese. Rendszeresen fellépnek, főleg egyházi eseményeken, rendezvényeken. Magyar nyelven énekelnek.

Az egyház minden évben nyári tábort szervez gyerekek és a serdülők részére Telekgerendáson. Jaminában rendszeresen szerveznek nappali nyári tábort. A városban minden vasárnap megrendezésre kerül a Vasárnapi iskola, Jaminában jelenleg ez az esemény az imaház felújítása miatt szünetel. Az istentiszteletekért felelős lelkészek rendszeresen oktatnak hittant a város különböző általános iskoláiban. Még a Szlovák Gimnázium/Általános Iskolában és Óvodában sem lehetséges a szlovák nyelvű hittan oktatása, mivel a gyerekek nem értik meg. A szlovák nyelvű egyházi imák közül még a rátermettebb diákok körében is csak a *Mi atyánk (Otče náš)* és a *Hiszek egy Istenben (Verím v Boha)* ismert.

Szlovák Gimnázium, Általános Iskola, Óvoda és Kollégium

Az intézmény 1949-ben alakult. A tevékenységi portfóliójából kiindulva, nemcsak oktatási létesítményről van szó, hanem egy fontos nemzetiségi és kulturális művelődési intézményről. A szlovák nyelv oktatása már a legelső évfolyamtól kezdetét veszi, amelyen belül a diákok a nyelv alapjait elsajátítják, egészen gimnáziumig. Az oktatási folyamat két nyelven zajlik, a tantárgyak száma, illetve a szlovák órák mennyisége az évfolyamoktól függően évről évre nő. *A szlovák nyelvet idegen nyelvként oktatják.*

A tantestületet 38 pedagógusból áll, nagy részük a Szlovák Gimnáziumban érettségizett. A pedagógushiányból adódóan és a mai modern szlovák nyelv oktatására, valamint kommunikációjára fordított igyekezet miatt is, néhány szlovákiai vendégtanár segíti a szlovák órák oktatását, akik nemzetközi megegyezés alapján dolgoznak itt. Nem beszélnek magyarul, ami segíti a hatékonyabb szlovák nyelvoktatást, ez ráadásul a kollégáik szlovák kommunikációját is fejleszti.

Az iskolának nincs hivatalos partnerszerződése hasonló intézményekkel Szlovákiában. Oka főleg a magas útiköltség és az együttműködés időigényessége. Az alföldi szlovák intézmények közül ugyanakkor van *partneri kapcsolat* a nadlaki (Románia) és a petrőci (Szerbia) gimnáziummal is. Az iskola diákjai rendszeresen kirándulnak Szlovákiába. Az ilyen utak főleg sítáborokba (Skalka–Körmöcbánya mellett) és erdei iskolákba (50 diák csak Békéscsabáról) vezetnek.

Az iskola dolgozói széles skálában szerveznek iskolán kívüli programokat, melyeknek legfőbb célja a diákok szlovák identitásának revitalizálása, megőrzése és ápolása (Molnárová Pribojská 2017: 57–67). A legjelentősebb program kétségkívül a Szlovák hét *(„Slovenský týždeň“)*, amely a karácsony előtti időszakban (Mikulás-napjától) kerül megrendezésre. A hét egyik fontos része a Mikulás kupa asztalitenisz torna, amelyen részt vesznek a szarvasi, tótkomlósi, telekgerendási és gerlai diákok is. A játszóház ideje alatt az iskola konyhájában a gyerekek süthetnek mézeskalácsot vagy készíthetnek különböző karácsonyi dekorációkat. Ezen a héten kerül megrendezésre a szlovák nyugdíjas pedagógusok találkozója is (minden évben kb. 40 résztvevő), amelyen előre elkészített videón bemutatásra kerül az intézmény tevékenysége az elmúlt évben. A diákok a nyugdíjasok részére szlovák nyelvű kulturális programokkal készülnek. A karácsonyi program, amely főleg betlehemi játékokból áll (Szlovákiából átvett szokás), az iskola ebédlőjében kerül megrendezésre. A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete, az iskolával való együttműködés keretein belül, tudományos délutánokat szervez minden évben, gimnáziumi tanulók részére, akiknek lehetőségük van a magyarországi szlovákok ismertebb személyiségeivel való találkozásra. Az előadások alatt megismerkedhetnek a karácsonyi időszak hagyományaival és szokásaival. A *Csabai portrék* program ideje alatt hazai ismert emberek látogatják meg az iskolát, akik többek között az emberi élet a múltban és a jövőben témakörét mutatják be a diákoknak. Az iskola aulája helyet ad több csabai művész alkotásainak a kiállítására is. A *Szlovák hét* palettáját vajdasági, illetve szlovákiai folklór és színházi csoport előadásai színesítik.

A szlovákság népszerűsítéséhez csatlakozik az óvoda is. Évente néhány alkalommal az óvoda Galériájában ki vannak állítva a legkisebb óvodások alkotásai, akik szlovák nyelvű kulturális programmal készülnek. A jelenlévők számát, szülők, nagyszülők és a közeli fellépő gyerekek teszik ki.

Az iskolán belül énekkar és citerazenekar is tevékenykedik. Körülbelül 20 tagja van (4. osztályos tanulóktól 8. osztályos tanulókig), a tagok hetente kétszer próbálnak. A diákok magyar és szlovák dalokat énekelnek egyaránt, főleg iskolai vagy városi rendezvényeken lépnek fel. Hagyományos rendezvényként megemlíthetjük a *„Nemzedékek a Szlovák tájházban"* című programot.

A diákok minden évben ellátogatnak a Csabai Tájházba, ahol a Csabai Kertbarátok klub női tagjai hagyományos ételekkel fogadják őket. A program egyik nélkülözhetetlen eleme a közös szlovák daléneklés.

Az Egészségnap olyan rendezvény, amelyen különböző ügyességi versenyek (egészséges táplálkozásról), tanárok és diákok közötti sportprogramok (labdarúgás és röplabda), valamint egészséges ételkóstolók kapnak főszerepet. Minden évben érkeznek vendégek is a rendezvényre, például szlovák diákok Nadlakról (Románia).

A gimnázium tanulói segítenek az alföldi vásár előkészületeiben, amelyet a Csabai Szlovákok Szervezete szervez minden 3. évben. Az idősek klubja minden évben Palacsinta-délutánon fogadja az iskola aktuális első osztályosait. A gyerekek és a nyugdíjasok közösen sütik és töltik a palacsintákat. A résztvevők egymás között nagyrészt magyar nyelven beszélnek.

Az iskola aktívan kiveszi részét az alföldi együttműködésen belüli rendezvények szervezésében. Nyári szünetekben hagyományos program a Kézműves tábor (vándortábor), amely Békéscsabán minden harmadik évben kerül megrendezésre. A rendezvényen részt vesznek diákok Romániából és Szerbiából is. Szállásuk az iskolai kollégiumban van. A tábor különböző dekoratív és használati termékek elkészítésével és közös szlovák nyelvhasználattal foglalkozik.

A Fiatal alföldiek program Petrőcön (Szerbia) kerül megrendezésre. Békéscsabáról 10 általános iskolai diák vesz részt a rendezvényen. Családoknál vannak elszállásolva. A programba iloki és nadlaki diákok is bekapcsolódnak. Fő cél a szlovák nyelv és identitás támogatása különböző alkotóműhelyekben.

Az ilyen típusú tevékenységek szerepét tölti be a „Dolnozemské reálie" (Délalföldi reáliák) elnevezésű nemzetközi vándorverseny. A diákok a saját munkájuk eredményeit prezentálják irodalom, történelem és alföldi szlovákok kultúrája témakörökben. A versenyen részt vehetnek önállóan vagy hármas csoportokban. Nem sokkal a verseny után következik egy városnéző körút, amelyen bemutatják a város kulturális és történelmi érdekességeit.

A hetedik és a nyolcadik évfolyamos tanulók bekapcsolódnak a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézetének versenyébe, amely kiírja a kutatás témáját. Célja egy kutatás kivitelezése, amely összefügg az alföldi szlovákok hagyományos kultúrájával és történelmével.

Az érettségiző diákoknak, a tanulmányaik befejezése előtt, egy 10 oldalas projektmunkát kell készíteniük Szlovák népismeretből, melynek fő témaköre az alföldi szlovákok hagyományos kultúrája. Az elkészített munkát a szóbeli érettségin kell kötelezően prezentálniuk.

A gimnazisták minden évben tanulmányi kiránduláson vesznek részt Békés megyében, melynek célja különböző fontos helyszínek felkeresése, ahol egykori szlovák ősök tevékenykedtek. A tanulmányi utak a Békéscsaba Megyei Jogú Város Szlovák Önkormányzatával való közös együttműködés révén valósulnak meg. Tervben van egy iskolán belüli szlovák nyelvkurzus szervezése a fiatal szülők számára, amelyen más érdeklődő is részt vehet. Erre a célra egy színvonalas tankönyv *(Krížom krážom)* van biztosítva Szlovákiából. A kurzus tervezett időpontja egyezik Békéscsaba 300 éves jubileumi ünnepének napjával.

Meg kell megemlítenünk az iskola vezetői rétegének elkötelezett munkásságát, az alföldi szlovák tanárok közös szakfolyóiratának, a Slovenčinárnak a szerkesztését, melynek alapítása óta Pecsenya Edit igazgatónő a főszerkesztője (2017-ben 20. évfolyam). A folyóiratot az Országos Szlovák Önkormányzat adja ki.

Az intézmény folyamatosan frissülő weboldala szlovák és magyar nyelven elérhető. Az iskola kétnyelvű folyóiratot is kiad. A folyóirat az iskola aktuális eseményeire reflektál, számai elektronikus formában megtalálhatóak az említett weboldalon.

Az iskolát nemzetiségi intézményként támogatja az *Országos Szlovák Önkormányzat*. Ez rengeteg különböző specifikációt foglal magába működése szempontjából. Az intézmény fontos feladatot lát el a város és a régió fiatal nemzedék etnikai hovatartozása szempontjából *(a szlovák identitás már itt nem jöhet szóba)*. Az iskola széles körű, tanításon kívüli tevékenysége hatalmas szerepet tölt be a gyerekek nemzetiségi szellemben történő szocializálási folyamatában. Más kisebbségi szervezetekkel való együttműködése is csak megerősíti saját pótolhatatlan funkcióját a kulturális szektorban.

Békés Megyei Könyvtár

Az épület a Kiss Ernő utcában található. A megyei könyvtáron belül szlovák szekció is működik. A könyvtárban, az általános szolgáltatásokon kívül, lehetőség van családfakutatásra az evangélikus egyház digitális anyakönyvei között. A könyvtárban hozzá lehet jutni 5 különböző szlovák folyóirat legújabb számához (Ľudové noviny, Národné noviny, Život, Zornička és Včielka). A szlovák könyvek beszerzését egyenesen Szlovákiából, a turócszentmártoni nemzeti könyvtárból intézik, de kapnak más intézetektől is publikációkat. A könyvtárban működik egy ún. Megyei Könyvtárellátó szolgáltatási rendszer. Ez a rendszer lehetővé teszi Békés megye szlovák településein *(pl. Kondoros, Kardos, Szarvas, Tótkomlós, Csorvás, Kétsoprony, Csabacsűd)* található fiókkönyvtárak ellátását. A megyei könyvtár rendszeres együttműködésben áll a Csabai Szlovákok Szervezetével és a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézetével.

Tevékenységüket egyéb kulturális rendezvények is kiegészítik. Novembertől decemberig tart a *„Bystrozraká Barborka"* című, szlovák nyelvű, irodalmi gyermek rejtvénypályázat, amely 1988 óta kerül megrendezésre. A versenyen 27 magyarországi iskola vesz részt, ahol szlovák nyelvoktatás folyik. A rejtvénypályázat az általános iskola 3–5. évfolyamos tanulói részére van kiírva.

A könyvtár hagyományos gyerekprogramokat szervez különböző naptári ünnepek alkalmával *(karácsony, anyák napja, húsvét)*. Az említett programok a gyermekkönyvtárban kerülnek megrendezésre. Az intézmény minden ősszel szlovák nyelvű mesekönyv bemutatót is szervez.

Az év során két nagyobb, különböző tematikájú rendezvényt is lebonyolítanak *[az elmúlt években – Három hónap szeretet kiállítás (tótkomlósi művészek), Szincsok György rendhagyó tájszótárának bemutatója, A mi alföldünk monográfiájának bemutatója (38 alföldi szlovák és szlovák kötődésű szerzőtől) és fotókiállítások]*. A programok célja elsősorban az alföldi szlovák költők, festők és más művészek népszerűsítése. Ezeken a rendezvényeken állandó rendszerességgel fellépnek a Szlovák Gimnázium és Általános Iskola tanulói, Ocsovszki Ildikó vezetésével.

A békéscsabai kisebbségek fontos programja a Nemzetiségek napja, amely minden évben, december 18-án kerül megrendezésre. A rendezvényen a német, szlovák, román és roma nemzetiségi önkormányzat vesz részt. Az esemény állandó részei a különböző nemzetiségek bemutatása, gasztronómiai verseny és esti vacsora.

Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete

1990-ben alakult a Magyarországi Szlovákok Szövetsége által, kezdetben *„Magyarországi Szlovákok Szövetségének Szlovák Kutatóintézete"* néven. Az intézmény neve 2002–2011 között a *Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete* lett. Azonban 2012–2016 között *„Országos Szlovák Önkormányzat Kutatóintézete"* néven funkcionált. Székhelye Békéscsabán, a Szabó Dezső utcában található. A kutatóintézet igazgatója 2017 óta Tuska Tünde, és az intézmény újra a régi néven, MSZKI, működik. 2017-től az intézménynek az igazgatón kívül három tudományos munkatársa, két referense van. A felsorolt dolgozókkal részletesebben tanulmányunk későbbi, *„emberi erőforrások"* részében foglalkozunk.

A kutatóintézet célja a múlt- és jelenkor magyarországi szlovák kisebbsége társadalmi folyamatainak tudományos elemzése, illetve kutatása, annak kultúrája és nyelve megőrzése érdekében. Több tudományt és szakterületet érintő, társadalomtudományi intézetként jött létre. Főbb kutatási területei a történelem, néprajz, valamint a magyarországi szlovákok kulturális antropológiával és nyelvével kapcsolatos kérdések. Hasonlóan nagy figyelmet fordít a szociolingvisztika és szociológia kutatásaira is.[6]

[6] http://vusm.slovaci.hu/sk/o-ustave

A főállású kollégák, valamint a meghívott vendégek tudományos eredményei *A tudomány szemszögéből („Z pohľadu vedy")*, előadássorozat keretein belül kerülnek bemutatásra. A szlovák és magyar nyelvű előadások lehetőséget nyújtanak művelődésre, illetve különböző pedagógusok és értelmiségiek továbbképzésére szolgálhatnak. A tudományos sorozatban ez idáig több mint 100 előadás hangzott el (Uhrinová 2010: 47–48).

Az intézmény tudományos tevékenységét leginkább a kiadott publikációk képviselik. A kutatóintézet alapítása óta 77 szlovák, illetve kétnyelvű publikációt adott ki, melyek főbb témái a magyarországi szlovákok múltja és jelene, népi és modern kultúrája. A kiadói tevékenységet egyéb folyóiratok, taneszközök, valamint különböző konferenciák tudományos emlékkönyvei egészítik ki. A kiadott tanulmányok bemutatása és népszerűsítése különböző fórumokon történik. Áttekintésüket a 2. táblázatban helyeztük el.

2. táblázat. **A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete által kiadott publikációk**

Év	Cím	Szerző(k), szerkesztő	ISBN/ISSN
1993	Čabjanskí nárečoví Slovník (prepracovaná publikácia rukopisu Júliusa Dedinského)	Ando, J. – Mazán, M.	963 0336 66 9
1993	Atlas slovenských nárečí v Maďarsku	Király, P. (red.)	963 0432 80 3
1995	275 rokov v Békéšskej Čabe. *Prednášky Sympózia o Slovákoch v Maďarsku*	Krupa, O. (red.)	–
1996	Atlas ľudovej kultúry Slovákov v Maďarsku	Divičanová, A. – Benža, M. – Krupa, O.	–
1996	Čabianska čítanka I.	Chlebnický, J. (red.)	963 0464 06 5
1996	Kalendárne obyčaje I. – Jeseň, Predvianočné obdobie	Krupa, O.	–
1997	Pamätné ľudové domy, zbierky, dedinské múzeá slovenských obcí v Maďarsku	Krupa, O.	–
1997	Kalendárne obyčaje II. – Vianoce, Nový rok, Tri krále	Krupa, O.	–
1998	Kalendárne obyčaje III. – Predjarie, Jar, Leto	Krupa, O.	–
1999	Jazyk, kultúra, spoločenstvo	Divičanová, A.	963 0369 13 3
1999	Malý slovenský národopis	Krupa, O.	–

2. táblázat folytatása

Év	Cím	Szerző(k), szerkesztő	ISBN/ISSN
2000	250 rokov v Slovenskom Komlóši. *Prednášky zo sympózia o Slovákoch v Maďarsku*	Chlebnický, J. (red.)	–
2000	Komlóšska čítanka	Chlebnický, J. (red.)	–
2000	Humor ľudu	Krupa, O.	–
2001	275 rokov v Sarvaši. *Sympózium o Slovákoch v Maďarsku*	Chlebnický, J.	–
2001	Premeny tradičnej kultúry Slovákov v Maďarsku. *Otázky vývoja kultúry*	Divičanová, A.	–
2002	Omrvinky detského folklóru a hier našich Slovákov	Krupa, O.	–
2002	Sarvašská čítanka	Chlebnický, J. (red.)	963 2044 52 5
2002	Dimenzie národnostného bytia a kultúry	Divičanová, A.	963 2060 57 1
2003	Slovenská inteligencia v Maďarsku v zrkadle sociologického výskumu	Homišinová, M.	963 2069 93 5
2003	A nemzetiségi lét és kultúra dimenziói I–II.	Divičanová, A.	963 2105 89 3
2003	Prvé desaťročie Slovenského výskumného ústavu 1990 – 2000	Divičanová, A. – Chlebnický, J.	963 2100 36 0
2004	Spevy našich Slovákov v Maďarsku. *Výber zo zbierky Ondreja Krupu*	Krupa, O.	963 2122 27 5
2004	Dějepis mestečka Sarvaš a opis nynějších jeho poměru	Chlebnický, J. (red.) – Kmeť, M. (prekl.)	963 2145 04 6
2004	Slovenčina v menšinovom prostredí. *Materiály z medzinárodnej konferencie Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku, Békešská Čaba 16–17. októbra 2003*	Uhrinová, A. – Žiláková, M. (eds.)	963 8657 32 4
2004	Pripravujeme sa na jazykovú skúšku. *Učebná pomôcka na jazykovú skúšku stredného stupňa, typu „C“*	Barková, V. – Uhrinová, A. (eds.)	963 8657 30 8
2004	Dejiny prípravy slovenských národnostných učiteľov v Békešskej Čabe	Uhrinová, A.	963 2149 60 2

2. táblázat folytatása

Év	Cím	Szerző(k), szerkesztő	ISBN/ISSN
2004	Používanie materinského jazyka v kruhu békeščabianskej slovenskej inteligencie	Urinová, A.	963 2149 59 9
2004	V službách etnografie. *Zborník na počesť sedemdesiatin Ondreja Krupu*	Divičanová, A. – Krekovičová, E. – Uhrinová, A. (eds.)	963 8657 31 6
2005	15 rokov Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku. *Pamätnica venovaná Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku (1990 – 2005)*	Divičanová, A. – Uhrinová, A. (eds.)	963 8657 35 9
2005	Pracovné listy a CD ku knihe Pripravujeme sa na jazykovú skúšku	Kraslánová, E. – Tóth, A. J. – Dózsová, Z.	963 8657 34 0
2005	Používanie slovenského jazyka v Békešskej župe	Uhrinová, A. – Žiláková, M. (eds.)	963 8657 33 2
2005	Kultúra, jazyk a história Slovákov v Maďarsku	Divičanová, A. – Uhrinová, A. – Tóth J. (eds.)	963 8657 38 3
2006	Etnická rodina Slovákov, Chorvátov a Bulharov žijúcich v Maďarsku	Homišinová, M.	963 8657 37 5
2007	Pripravujeme na jazykovú skúšku. CD testy	Horváthová, D. – Kondačová, A. – Pažická, M. – Barková, V.	978 963 873 42 1 1
2008	Slovenčina v menšinovom prostredí. *Štúdie z II. medzinárodnej vedeckej konferencie Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku, Békešská Čaba 17–18. októbra 2007.*	Tóth, A. J. – Uhrinová, A. (eds.)	978 963 873 42 5 9
2008	Tradičné zamestnania Slovákov na Dolnej zemi	Šusteková, I.	978 963 873 42 7 3
2008	30 rokov vo výskumných táboroch. *Jubilejné spomienky na prácu v teréne*	Krekovičová, E. – Krupa, O. – Ando, J.	978 963 873 42 6 6
2008	Slováci v južnej časti Dolnej zeme (Od konca 17. do konca 18. storočia)	Gomboš, J.	978 963 873 42 3 5
2008	Slovenský jazyk v Maďarsku I. II:	Uhrinová, A. – Žiláková, M. (eds.)	963 8734 24 2

2. táblázat folytatása

Év	Cím	Szerző(k), szerkesztő	ISBN/ISSN
2009	Ukážky zo súťažných prác. *Zo školských lavíc…, Ja a moji predkovia…, Živý odkaz…*	Uhrinová, A. – Tóth, A. J. (eds.)	978 963 873 42 3 5
2009	Kalendárne obyčaje II. Vianoce, Nový rok, Tri krále. *Druhé vydanie*	Krupa, O.	978 963 873 42 8 0
2010	Áchim v literatúre. *Druhé vydanie*	Molnár, E. M.	978 963 214 24 3 2
2010	Historiografia dolnozemských Slovákov v 19. storočí	Kmeť, M.	978 963 885 83 1 3
2010	Na margo dvoch storočí. *Štúdie zo slovenských dejín 19. a 20. storočia*	Kmeť, M.	978 963 885 83 3 7
2010	Kontexty identity. *Jubilejný zborník na počesť Anny Divičanovej*	Krekovičová, E. – Uhrinová, A. – Žiláková, M. (eds.)	978 963 885 83 0 6
2010	20 rokov výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku	Uhrinová, A.	978 963 885 83 2 0
2011	Súčasná slovenská jazyková situácia v Maďarsku	Uhrinová, A.	978 973 107 07 4 2
2011	Cirkevná kultúra Slovákov v Maďarsku	Divičanová, A. – Kováčová, A.	978 963 885 83 4 4
2011	Identita, história a kultúra. *Dejiny Slovákov na Dolnej zemi*	Kováčová, A.	978 963 885 83 5 1
2011	Materiálové príspevky ku kultúre a spôsobu života v Dabaši-Šáre	Kováčová, A. – Tušková, T. – Uhrinová, A.	978 963 885 83 6 8
2012	Ľudovít Izák – Emblematická postava peštianskej slovenskej spoločnosti	Kováčová, A.	978 963 885 83 8 2
2013	Poslanci slovenských národnostných samospráv v Maďarsku v reflexii sociolingvistického výskumu (výsledky dvoch volebných období 2002 – 2010)	Homišinová, M. – Uhrinová, A. – Ondrejovič, S.	978 615 533 00 0 1
2013	Slovenský jazyk a kultúra v menšinovom prostredí	Kováčová, A. – Uhrinová, A. (eds.)	978 963 885 83 9 9
2014	Kor/ridor. Szlovák–Magyar Történeti Folyóirat. *1. évfolyam 2014. 1. szám*	Demmel, J. (red.)	2064 6410

2. táblázat folytatása

Év	Cím	Szerző(k), szerkesztő	ISBN/ISSN
2014	Kor/ridor. Slovensko-maďarský historický časopis. *Prvý ročník, prvé číslo*	Demmel, J. (red.)	2064 6410
2014	Kor/ridor. Szlovák–Magyar Történeti Folyóirat. *1. évfolyam 2014. 2. szám*	Demmel, J. (red.)	2064 6410
2014	Kor/ridor. Slovensko-maďarský historický časopis. *Prvý ročník, druhé číslo*	Demmel, J. (red.)	2064 6410
2014	A kettős identitás ára. *A békéscsabai Szeberényi Gusztáv és a nemzetiségi kérdés a 19. századi evangélikus egyházban*	Demmel, J.	978 615 533 02 2 5
2014	Po stopách slovenskej minulosti Budapešti. *Výber zo štúdií prednášok*	Kováčová, A.	978 615 533 00 3 2
2015	Duchovná a sociálna kultúra menšín v majoritnom prostredí. *Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie venovanej životnému jubileu etnografa Ondreja Krupu*	Kováčová, A. – Uhrinová, A. (eds.)	978 615 533 00 4 9
2015	Čabianske priezviská	Divičanová, A. – Chlebnický, J. – Tušková T. – Uhrinová, A. – Valentová I.	978 615 533 00 5 6
2016	Magyarországi rapszódia avagy Hajnóczy József tragikus története	Kowalská, E. – Kantek, K.	978 615 561 51 4 6
2016	Trianon labirintusában. *Történelem, emlékezetpolitika és párhuzamos történetek Szlovákiában és Magyarországon*	Michaela, M.	978 615 561 51 5 3
2016	Národný život Slovákov v Pešťbudíne v rokoch 1850 – 1875	Kačírek, Ľ.	978 615 533 00 6 3
2016	Magyar haza, szlovák nemzet. *Alkotmányos szlovák politikai törekvések Magyarországon (1860–1872)*	Demmel, J.	978 615 561 50 8 5
2016	Neznámy Ľudovít Štúr. *Maďarské štúdie o najväčšom Slovákovi*	Demmel, J. (red.)	978 615 561 52 3 8

2. táblázat folytatása

Év	Cím	Szerző(k), szerkesztő	ISBN/ISSN
2016	Az ismeretlen Ľudovít Štúr. *Magyar tanulmányok a legnagyobb szlovákról.*	Demmel, J. (red.)	978 615 561 52 2 1
2016	Korunovácie a pohreby. *Mocenské rituály a ceremónie v ranom novoveku*	Lengyelová, T. – Pállfy, G. (eds.)	978 615 561 53 5 1
2016	Slovenský kňaz, maďarský historik. *Listy a denník Ľudovíta Haana*	Katona, Cs. – Demmel, J. (eds.)	978 615 561 55 1 1
2016	Lesnyánszky András (1796 – 1859) a jeho spôsob modelovania vo vyučovaní matematiky v komparácií s teóriou Víta a Milána Hejneho	Gunčaga, J. és kol.	978 615 533 00 8 7
2016	Slovenský jazyk v univerzitnom bilingválnom prostredí	Tušková, T.	978 615 561 55 2 8
2016	Pedagogická činnosť Juraja Páleša (1753 – 1833) v stredoeurópskom kontexte	Gajdoš, M. – Gunčaga J. – Lestyan, K. – Mizera, T. – Pukánszky, B.	978 615 533 00 9 4
2017	Slovenské písomníctvo v Maďarsku po roku 1989. *Bibliografia slovenských dvojjazyčných publikácií*	Uhrinová, A.	978 615 533 01 0 0
2017	Čabianske priezviská *2. vydanie*	Divičanová, A. – Chlebnický, J. – Tušková, T. – Uhrinová, A. – Valentová, I.	978 615 533 00 5 6
2017	Komlóšske priezviská	Divičanová, A. – Chlebnický, J. – Tušková, T. – Valentová, I.	978 973 107 124 4
2017	„aki tót pap létére is magyar író" *Haan Lajos levelei és visszaemlékezései*	Demmel J. – Katona Cs. (eds.)	978 615 561 56 9 6
2017	Konfesia a národ. *Kontexty konfesionálnej a národnej identity dolnozemskej slovenskej spoločnosti v 19. a 20. storočí*	Demmel, J. – Szuda, K. E. (eds.)	978 615 5615 70 2 2064 772

Forrás: A kutatóintézet belső dokumentumai (2017).

3. táblázat. **A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézetének, illetve munkatársainak közreműködésével kiadott publikációk**

Év	Cím	Szerző(k), szerkesztő	ISBN/ISSN
1993	Anyanyelv, kultúra, közösség	Divičanová, A.	963 043 22 4
1997	A magyarországi szlovákok	Divičanová, A. – Krupa, O.	963 9001 20 1
1998	The Slovaks of Hungary	Divičanová, A. – Krupa, O.	963 9001 29 5
1999	Slováci v Maďarsku	Divičanová, A. – Krupa, O.	963 9001 49 X
1993 – 2004	Národopis Slovákov v Maďarsku (č. 9–20)	Krupa, O. – Divičanová, A. – Ando, J.	0324 3001 0139 4541
2002	300 rokov v Pilíši. Štúdie z minulosti a prítomnosti Čívu	Divičanová, A. (red.)	963 0094 54 1
2004	A szlovák népesség főbb demográfiai jellemzői	Ando, J. – Szűcs, A. – Végh, Z.	–
2005	Csabai tanyák	Dedinszky, Gy. – Zahorán, Gy.	963 2164 90 3
2007	Národopis Slovákov v Maďarsku (č. 21)	Divičanová, A. – Ando, J.	0324 3001 0139 4541
2009	Národopis Slovákov v Maďarsku (č. 22)	Divičanová, A. – Ando, J.	0324 3001 0139 4541
2014	Národopis Slovákov v Maďarsku (č. 23)	Ando, J.	0324 3001 0139 4541
2008	Vzorky ľudových tkanín z Békešskej Čaby	Tibori, J.	978 963 064 81 2 7
2008	Identitás, nyelvhasználat, asszimiláció	Homišinová, M.	978 963 961 09 2 7
2008 – 2012	Dolnozemský Slovák. Časopis Slovákov v Maďarsku, Rumunsku a Srbsku	Hlavný red. Ambruš I. M.	0324 3001 0139 4541
2009	Slovenské národopisné zbierky v Maďarsku	Ando, J. – Horváth O.	978 963 067 51 8 5
2009	Ľudové liečenie Slovákov v Maďarsku	Žiláková, M.	978 973 107 04 7 6
2009	Cinkota története I. Mohácstól 1860-ig	Lantos, A. – Tóth, M. – Széman, R.	978 963 881 20 3 2
2012	Dejiny a kultúra Slovákov v Maďarsku. *Slovenská vzdelanosť pre 9–10. ročník*	Szemán, R. K – Lásik, M. – Uhrinová-Hornoková, A. – Žiláková, M.	978 963 19 71 74 3
2012	Tematická bibliografia Čabianskeho kalendára 1920 – 1948, 1991 – 2012	Tušková, T.	978 973 107 07 8 0

3. táblázat folytatása

Év	Cím	Szerző(k), szerkesztő	ISBN/ISSN
2012	Jób megpróbáltatásai – egy evangélikus gyülekezet sorsfordulói	Kovács, A. – Matus, L.	978 963 085 57 9 2
2014	Dejiny a kultúra Slovákov v Maďarsku. *Slovenská vzdelanosť pre 11–12. ročník*	Szemán, R. K. – Lásik, M. – Uhrinová-Hornoková, A. – Žiláková, M.	987 963 19 7155 2

Forrás: A kutatóintézet belső dokumentumai (2017).

A kutatóintézet 28 éves fennállása során több mint 20 szimpóziumot és konferenciát szervezett, az itt elhangzott előadások nagy része elbírált, tudományos emlékkönyvben van publikálva. A tudományos kutatási munkák végzése során nagyon fontos és gyakran elhanyagolhatatlan a szlovákiai egyetemek és más kutatóintézetek kollégáinak/dolgozóinak a segítsége. Ennek köszönhetően van magas fokú együttműködés és kapcsolat különböző egyetemekkel (Besztercebánya, Nyitra, Nagyszombat) és hasonló intézményekkel (SAV Bratislava).

A Magyarországi *Szlovákok Kutatóintézete* már 1991 óta Nemzetközi Interdiszciplináris Táborok főszervezője. A júniusban megszervezett tábor kihagyhatatlan eseménye sok magyar és szlovák kutatónak. A kutatóintézet dolgozóinak szervezési igyekezete rengeteg pozitív hatást hoz magával, elsősorban a kutatásokról írt anyagok formájában, de gyakran életre kelti a szlovák identitást és aktivizálja a helyi lakosságot.

További programok közé sorolhatjuk a kutatóintézet iskolai tanulmányi versenyét, amely jelenleg minden második évben van kiírva, régebben ez évente került megrendezésre. A versenyen a Szlovák Általános Iskolák 7. és 8. évfolyamai, valamint a két szlovák gimnázium tanulói vesznek részt. A diákok által készített többféle témájú munkák az alföldi szlovákok történelmével és kultúrájával függ össze. Az intézmény dolgozói rendszeresen részt vesznek különböző könyvvásárokon és bemutatókon, amelyeken saját aktuális publikációit prezentálják.

A kutatóintézetnek terjedelmes és értékes könyvtára van. 2017 decemberében 4419 publikációval rendelkezik, amely egy 1994 óta vezetett könyvkatalógus alapján van feljegyezve. A legtöbb könyv szlovák nyelvű, amelyeket az intézmény ajándékba kapott. A könyvtár gyűjteményében, mint alapban, jelentős történelmi, de korabeli folyóiratok is találhatók.

Az intézmény dolgozói számára három megfelelően felszerelt iroda és raktári helyiség áll rendelkezésre. Van saját weboldala is, amely a www.slovaci.hu portálon belül érhető el. Az oldalon megtalálhatjuk a kutatóintézet bemutatását, aktuális rendezvényeit, dolgozói elérhetőségeket és sok más egyéb információt is.

A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete nagyon jelentős és pótolhatatlan, kutatási feladatokat ellátó intézmény szerepét tölti be. A magyarországi szlovákok akulturációja ellenére még mindig rengeteg, fel nem kutatott település van, ugyanakkor a kultúra, etnikai identitás vagy éppen a társadalom szerkezetének a realitása folyamatosan változik. Ezeket a folyamatokat, illetve helyzeteket szükséges megfogni/rögzíteni, ahogyan ezt éppen az említett kutatóintézet teszi.

Kulturális infrastruktúra

A városi környezet rendszerint megfelelő körülményeket nyújt a különböző kulturális tevékenységek megvalósítására. Ez az állítás vonatkozik a vegyes etnikai összetételű településekre. A békéscsabai szlovák kisebbség nagyon jó feltételekkel rendelkezik *(helyiségek szerkezete, felszereltsége)* saját programjai lebonyolítására. A csabai szlovákok megvalósítási feltételekben pótolhatatlan feladatot lát el a Szlovák Kultúra Háza, Csabai Szlovák Tájház, Szlovák Gimnázium, Általános Iskola és Óvoda, művelődési házak, az evangélikus Nagy- és Kistemplom, egyházi épületek a központban és Jaminában, a Megyei Könyvtár egyes helyiségei és a jaminai Tégla Művelődési Ház. Fontos szerepet töltenek be a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézetének egyes helyiségei is.

Szlovák Kultúra Háza

A Kossuth téren helyezkedik el, a Csabai Szlovákok Szervezetéhez tartozik. A békéscsabai szlovákok kulturális infrastruktúrájának legjelentősebb része. A kétemeletes épület helyiségeket biztosít különböző csoportoknak a Csabai Szlovákok Szervezetén belül, ezenfelül ülések, értekezletek és kiállítások helyszíne is. A házon belül található egy kis (20 fő) és egy nagy (40 fő) ülésterem, két iroda, valamint egy előtér. A meglehetősen tágas épületben egy panzió is van, amelyet egy kereskedelmi csoport üzemeltet, amelyet a Csabai Szlovák Szervezete hozott létre, erre a célra. A kultúra háza része egy étterem is, amely 2017-től kezdve az említett csoport által van üzemeltetve. Az étterem egyediségéhez tartozik, hogy kínálatában találhatunk szlovák specialitásokat is, amellyel bizonyos mértékben prezentálja a szlovákok jelenlétét Békéscsabán. A ház a Csabai Szlovákok Szervezetének tulajdonában áll.

Szlovák Tájház

A három helyiségből álló tájház a Garay utcában található, amelyben különböző bútorok, textilanyagok, népviseletek, konyhai felszerelések, háztartási és munkaeszközök és más tárgyak találhatóak. A muzeális szerepe mellett egyéb kulturális rendezvények szervezésére is használják. A programok főleg a hátsó udvarban található átépített épületben kerülnek megrendezésre, mely régen a ház pajtája volt. Az épület társasági hellyel, pódiummal, konyhával és mellékhelyiségekkel van felszerelve. A hely kb. 80 fő befogadására képes. A Csabai Szlovákok Szervezetének különböző programjai is a tájházban kerülnek megrendezésre. A ház szobáiban kiállított tárgyak túlnyomó része a Munkácsy Mihály Múzeum tulajdonában áll.

A Szlovák Gimnázium, Általános Iskola, Óvoda és Kollégium helyiségei

Az iskola, tekintettel a maga nagy területére, több tágas helyiséggel és épülettel is rendelkezik. A különböző kulturális rendezvények lebonyolítására az iskola belső helyiségei alkalmasak – ebédlő, aula (főleg kiállítások), tornaterem, faház az iskola udvarában (kézműves tevékenységek); az iskola külső helyei – iskolaudvar (ballagás, évzáró ünnepség), sportpálya. Jelentős szerepet tölt be az intézmény kollégiuma, amelynek kihasználtsága összefügg az alföldi rendezvényekkel. A vajdasági és romániai szlovák iskolákból érkező diákok rendszeresen itt vannak elszállásolva.

Nemzetiségi Közösségi Ház

A közösségi ház kisebbségi szervezetek tevékenységeinek lebonyolítására szánt helyiség Békéscsabán. A Békési úton található. A városi önkormányzathoz tartozik, amely a fenntartásáért is felel. A 40 fő kapacitású épület három teremmel, konyhával és mellékhelyiségekkel van felszerelve. A házban a Szlovák Klub tagjai, de a román kisebbségi szervezetek egyes személyei is rendszeresen találkoznak.

További kulturális tevékenységek helyszíneiként szakrális és egyházi épületek szolgálnak. A központ mindkét evangélikus templomában – A Kis- és Nagytemplomban is rendszeresen kerülnek megrendezésre koncertek, illetve egyházi kórusok fellépései. Az egyházi imaházak helyiségeit (városközpontban és Jaminában), egyházi célokon kívül, különböző találkozókra, előadásokra, nyári táborokra és látogatásokra is használják. A jaminai imaház jelenleg felújítás alatt áll.

A Megyei Könyvtár Konferenciaterme

A helyiséget a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete használja, konferenciák lebonyolítására. A főterem 50 fő befogadására alkalmas. A helyiségben pódium, kiállítási terem, alapvető konferenciai felszereltség, konyha és mellékhelyiség található.

A békéscsabai szlovákok farsangi bálja a jaminai Tégla Közösségi Házban kerül megrendezésre, amely nagy közösségi helyszínt kínál a résztvevők számára. Egyetlen hátránya, hogy az étkezési rendszer üzemeltetése nem megoldható, így minden résztvevő saját maga gondoskodik az ellátásról.

A kulturális infrastruktúra részeként említhetjük a médiát is. A Csaba TV-n minden pénteken, 18.30-as kezdéssel kerül adásba a „Správy" (Hírek) szlovák televíziós program, mely kb. 10 percig tart. Az adás szerkesztője Ocsovszki Ildikó. Békéscsaba egyetlen szlovák nyelvű folyóirata a „Čabän", melyet a Csabai Szlovákok Szervezete ad ki. Az említett folyóiratot havonta adják ki, több számos formában.

Emberi erőforrások kulturális szektor

A városi közeg sajátossága, hogy különböző intézményeket és azokon belül található intelligenciát gyűjti össze. Ez alól Békéscsaba sem kivétel. Az itteni emberi erőforrások nagy részét, vezetői szerepet betöltő dolgozók és azok végrehajtó munkatársai, valamint önkéntesek teszik ki. Kutatásunk során nem volt alkalmunk identifikálni különböző kézműves mestereket és művészeket (pl. festők, faragó). A békéscsabai szlovákok legjelentősebb képviselői főleg azok, akik aktív munkaerőt képviselnek több intézményen belül.

A békéscsabai szlovák önkormányzat képviselői közé tartozik Lászik Mihály (1956), Krajcsovics Hajnalka (1973), Ocsovszki Ildikó (1960) és Molnárné Pribojszki Judit (1962).

A Csabai Szlovákok Szervezetét a lelkiismeretes vezető, István Anna halála után Krajcsovics Hajnalka (1973) vezeti. Az emberi erőforrások további fontos elemeiként megemlíthetjük a szervezeten belüli csoportok vezetőit: Ocsovszki Ildikót (1960, Čabianska ružička, Orgován, citerazenekar), Tyiriak Pált (1951, Idősek klubja), Tóth Mihályt (1952, Szlovák klub), Dr. Illés Károlyné Botyánszki Annát (1947, Rozmaring). Megemlítjük a Csabai Szlovákok Szervezetének ellenőrző bizottságnak tagjait is: Vozár Mártont (1956), Csiernyik Jánost (1947) és Somogyiné Ilonát (1942).

Annak ellenére, hogy az evangélikus egyház már semmilyen lényeges feladatot nem lát el a békéscsabai szlovákok identitásában, vezetői rétege a település fontos emberi potenciálját képezi. A legfontosabb egyházi teendőket ifj. Kutyej Pál (1969) és Nagy Zoltán (1975) lelkészek látják el. Utóbbi Szlovákiából származik, és folyékonyan beszéli a szlovák nyelvet. Az egyház istentiszteletein továbbá Kondor Péter (1968) esperes, valamint Benedek Ágnes és Dorn Réka lelkésznők állnak rendelkezésre. Az egyházi kórusok irányításáért Kutyejné Ablonczy Katalin (1970) a felelős. Az evangélikus archívum vezetését hosszú ideje Kovács Pál (1928) látja el.

A pedagógusi potenciált a Szlovák Gimnázium, Általános Iskola, Óvoda és Kollégium tanárai képviselik. Mindenekelőtt meg kell említeni Pecsenya Edit (1961) igazgatónőt, Lászik Mihály (1956) igazgatóhelyettest, Mayer Sándorné (1956) igazgatóhelyettest, Czégény Gyuláné (1959) kollégiumi vezetőt és Molnárné Pribojszki Juditot, aki egyben a szlovák nemzetiségi önkormányzat tagja is. Sok nyugdíjas pedagógus tagja a Csabai Szlovákok Szervezetének, mint pl. Chlebnicki János (1937), Kiszely Mária (1933) és Györfyné Lóczi Éva (1943).

Meg kell említeni a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézetének dolgozóit is. Az intézmény dolgozóinak egy része nem Békéscsabáról származik, ugyanakkor sok éve itt dolgozik. A kutatóintézet igazgatója Tuska Tünde (1970), elődje Hornokné Uhrin Erzsébet (1954) volt. Külső tudományos dolgozójuk Demmel József (1982) történész. Gazdaságtechnikai felelős dolgozók Kunovacné Gulyás Zsuzsanna (1957) és Laczó Magdolna (1966). A kutatóintézet külső dolgozói Szuda Krisztina (1990), valamint Gyivicsán Anna (1940) és Kovács Anna (1953), egykori igazgatónők. Tudo-

mányos tevékenységüket alkalomadtán Chlebnicki János (1937), egykori kutatóintézeti dolgozó egészíti ki.

Békéscsaba emberi erőforrásainak vizsgálatakor megállapítottuk, hogy a fiatal generáció hiánya jelentős. Ez a tény a jövőben meglehetősen fenyegeti nemcsak a kulturális, de a tudományos és politikai szervezetek aktivitását is.

4. táblázat. **SWOT elemzés – Békéscsaba kulturális potenciálja**

Erősségek	Gyengeségek
• Szlovák etnikai elv alapján működő szervezetek a városban. • Jelentős széles körű kulturális tevékenység a Csabai Szlovák Szervezeten belül (szakkörök, klubok). • A Szlovák Kultúra Háza: Csabai Szlovákok Szervezetének tulajdonában, mint a csabai szlovákok márkája (ang. brand). • A Csabai Tájház a Békéscsaba Megyei Jogú Város Szlovák Önkormányzatának tulajdona. • Magas színvonalú szőttes, hímzés és textilmunkák a Csabai Szlovákok Szervezetén belül. • A városi önkormányzat támogatása. • Jelentős emberi erőforrások jelenléte, a szlovák intelligencia „összegyűjtődése" (kumulációja). • Kiépített intézményes és egyéni kapcsolatok városi és megyei szinten. • A szlovák nyelv oktatása óvoda – általános iskola – gimnázium vonalon. • Régi egyházi anyakönyvek az evangélikus levéltár archívumában. • Intézményes kapcsolatok más szlovák nemzetiségű településekkel, beleértve Nagylakot és a Vajdaságot. • Szlovák részleg a Békés Megyei Könyvtáron belül. • A város sajátossága, a kolbászfesztivál elválaszthatatlan a szlovák kisebbségtől. • A város szlovák nemzetiségi és kulturális életének személyiségei tiszteletére állított emléktáblák és szobrok. • Megfelelő kulturális infrastruktúra.	• A lakosság, város és megye gyengébb gazdasági helyzete más országon belüli régióval szemben. • Az etnikai elv alapján élő népi hagyományok, szokások hiánya – természetesen átvett vagy szervezett szokások. • Az etnikai terület jellemzőinek hiánya – a társadalom szétszórt (diszperz), etnikai elv alapján nem képes a biológiai és kulturális reprodukcióra. • A szlovák nyelvi ismeretek hiánya a fiatal és középgeneráció körében. • A szlovák iskola tanulóinak gyenge szlovák nyelvi ismeretei. • A fiatal generáció szlovák etnikai hovatartozás hiánya (20 éves korig). • Alacsony jelentkezési szám (Romániával és Szerbiával ellentétben) a szlovákiai egyetemek ösztöndíjprogramjára. • A fiatal generáció gyenge részvételi aránya a szlovák etnikai elvű csoportos tevékenységeken. • Magyar nyelv *(kommunikációs nyelv)* használata a szlovák elv alapján működő intézmények dolgozói *(és diákjai)* körében.

4. táblázat folytatása

Lehetőségek	Veszélyek
• Az ország kisebbségi jogai. • Földrajzi közelség a Vajdasághoz és Romániához az intézményes kapcsolatok kontextusában. • Kulturális és vidéki turizmus fejlődése, a helyi és regionális fejlesztés vonatkozásában. • Nagyobb egyházi elkötelezettség a nemzetiségi kérdésekben. • Intenzívebb intézményes együttműködés Szlovákiával, beleértve az evangélikus egyházat is. • Szlovákiai egyetemi továbbtanulás népszerűsítése.	• Az ország gazdasági helyzete. • Negatív népesedési ráta. • A város délkeleti földrajzi elhelyezkedése. • Nem elegendő munkalehetőség. • Munkaerő-migráció nagyobb városokba és más országokba. • A nemzeti választásokra való regisztráció. • A népszámlálás módszere.

Forrás: Saját kidolgozás (2018).

Befejezés

A tanulmány, melyet a békéscsabai szlovákok kulturális örökségének és potenciáljának a feltérképezésére, illetve kiértékelésére írtunk 2017 novemberében, hozzájárulhat a város aktuális helyzetének *(a kutatás idejével megegyező)* megismeréséhez, valamint lehetőséget adhat a szlovákok letelepedése óta eltelt különböző periódusok *(akár a jövőbeniek is)*, ugyanúgy más magyarországi szlovák közösségek helyzetével való összehasonlítására. Saját kidolgozott módszertanunk (Lenovský – Čukan – Dubská – Michalík 2014) értelmében és a korlátozott kutatási időtartamra való tekintettel kizárólag a város aktuális, létező állapotára helyeztük a hangsúlyt; célunk nem a múltbeli kulturális jelenségek részletes és komplex kidolgozása és rekonstruálása volt (ez nem azt jelenti, hogy egyes fejezetek nem egészülhetnek ki folyamatosan, a módszer alapján ez feltételezhető). A szlovákok letelepedése óta mai napig ebben a városban olyan gazdag emberi erőforrások vannak, melyek folyamatos jelleggel képesek a szlovák kulturális történelmet különböző kontextusokban, több tudományt is magába foglalva visszatükrözni. Az utolsó fejezetben a város kulturális potenciáljának erős és gyenge oldalát, lehetőségeit és veszélyeit mutattuk be. Itt igyekeztünk reflektálni a jelenlegi kisebbségi kultúra helyzetére, művelődésre, emberi potenciálra, általános gazdasági szituációra és népesedési trendekre.

Bibliográfia

ČUKAN, Jaroslav 2001. Transformácia etnokultúrnych tradícií v Békéšskej Čabe-Viniciach po vzniku tehelní. In: O. Krupa ed.: *275 rokov v Sarvaši. Sympózium o Slovákoch v Maďarsku*. Békéšska Čaba: Slovenský výskumný ústav. 95–102.

KRUPA, Ondrej 1996. Charakteristika skúmaných lokalít. Békéšska Čaba. In: O. Krupa ed.: *Atlas ľudovej kultúry Slovákov v Maďarsku*. Békéscsaba: Slovenský výskumný ústav. 81–93.

KUDJÁKOVÁ, Andrea 2013. Dejiny Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku. Konzulent: Doc. PaeDr. Miroslav Kmeť, PhD. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela. 78 p.

LENOVSKÝ, Ladislav – ČUKAN, Jaroslav – DUBSKÁ, Michala – MICHALÍK, Boris 2014. *Hodnotiaci model kultúrneho potenciálu*. Nitra: FF UKF v Nitre.

MICHALÍK, Boris 2009: Klobásový festival v Békešskej Čabe ako fenomén minoritnej kultúry a cestovného ruchu. In: *Kontexty kultúry a turizmu*, ISSN 1337-7760, 2009, roč. 2, č. 1: 9–11.

MOLNÁROVÁ PRIBOJSKÁ, Judita 2017: Slovenskosť, ktorá odlišuje békeščabiansku školu od iných. In: *Slovenčinár*. 2017, roč. 20, č. 1: 57–67.

O ÚSTAVE. Uverejnené na internete: http://vusm.slovaci.hu/sk/o-ustave. 6. 6. 2013, cit. 14. 1. 2018.

UHRINOVÁ-HORNOKOVÁ, Alžbeta 2010. Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku. In: *Kontexty kultúry a turizmu*. ISSN: 1337-7760, 2010, roč. 3, č. 1: 48–49.

Informátorok

Csécsei Kitti (1999)
Felegyi György (1943)
Hanko András (1938)
Illésné Botyánszki Anna (1947)
Kovács Pál (1928)
Krajcsovics Hajnalka (1973)
Králik Mátyás (1943)
Kunovacné Gulyás Zsuzsanna (1957)
Kiszely Mihályné (1933)
Laczó Magdolna (1966)
Lászik Mihály (1956)
Lonovics Lászlóné (1954)
Mikus Vivien (2000)
Nagy Zoltán (1975)
Ocsovszki Ildikó (1960)
Pecsenya Edit (1961)
Petrovszki Judit (1950)
Püski Bence (2000)
Szarvas Katalin (1964)
Szilágyi Csenge (2000)
Tadanai János (1940)
Tóth András (1947)
Tuska Tünde (1970)
Tyirjak Pál (1951)
Hornokné Uhrin Erzsébet (1954)
Zelenyánszki András (1940)
Zsíros Gézáné (1946)

Resumé

Kultúrny potenciál Slovákov v Békešskej Čabe

Kľúčové slová: mapovanie – hodnotenie – kultúrne dedičstvo – spolková činnosť – ľudské zdroje – infraštruktúra – kultúrny potenciál – súčasnosť

Jedna z najznámejších a donedávna najpočetnejších slovenských enkláv na Dolnej zemi a centrum slovenskej kultúry v dnešnom Maďarsku postupne nadobúda charakter etnickej diaspóry. Slovenská minorita v meste už stratila schopnosť biologickej a etnokultúrnej reprodukcie. Etnická exogamia a z nej vyplývajúce miešané manželstvá nevytvárajú podmienky pre výchovu najmladšej generácie s vedomím slovenskej etnickej príslušnosti. V kolektívnej pamäti príslušníkov najmladšej a strednej generácie je väčšinou prítomné vedomie pôvodu prarodičov z hornouhorských stolíc na území dnešného Slovenska, no autentické kultúrne tradície ako jeden z predpokladov formovania/zachovávania etnickej identity sa z ich každodenného i sviatočného života už vytratili. Ak existujú, nie sú kultúrnym etnodiferencujúcim, respektíve etnozjednocujúcim znakom a pre slovenské reálie absentuje slovenské pomenovanie. Ani študenti a absolventi slovenského gymnázia nedokážu plynulo komunikovať v slovenskom jazyku a zväčša sa neidentifikujú ako Slováci. Často nepoznajú svoju konfesionálnu príslušnosť a nerozoznajú a nechápu rozdiel medzi evanjelickým a rímskokatolíckym.

V inštitúciách, fungujúcich na slovenskom etnickom princípe, je komunikačným jazykom zväčša štátny jazyk a slovenčina sa používa v rámci kontaktov so Slovákmi zo Slovenska a zo slovenského sveta. Evanjelická cirkev prestala nadväzovať na odkaz z predchádzajúcich storočí a stratila etnozjednocujúci/etnodiferencujúci charakter. Slovenské evanjelické bohoslužby ako pravidelná aktivita sa týkajú len niekoľkých jednotlivcov z najstaršej generácie. Príslušníci najstaršej generácie majú vo všeobecnosti vedomie slovenského pôvodu, evanjelici aj katolíci rozoznajú evanjelické a rímskokatolícke vierovyznanie, poznajú význam evanjelickej cirkvi v rámci slovenského národnostného bytia, významné osobnosti evanjelickej cirkvi v Békešskej Čabe, mnohé kultúrne javy chápu ako slovenské, poznajú slovenskú terminológiu, majú slovenskú identitu a na rozdiel od ľudí v produktívnom veku spravidla nemajú problém manifestovať ju. Kultúrne, vzdelávacie a výchovné pôsobenie celoštátnych, regionálnych a lokálnych slovenských národnostných inštitúcií plní v tomto štádiu nenahraditeľnú úlohu zviditeľňovať prítomnosť slovenskej minority a pripomínať majoritnému obyvateľstvu, iným národnostným menšinám a etnickým skupinám, a v neposlednom rade aj sebe, svoju inakosť a jedinečnosť. V tomto štádiu vývoja nedokážeme posúdiť, dokedy bude takéto sekundárne (v zmysle nie autentické, prirodzené) pôsobenie na zachovávanie vedomia pôvodu a slovenskej etnickej príslušnosti účinné a postačujúce.

Prítomná kapitola obsahuje mapovanie a hodnotenie kultúrneho potenciálu slovenského minoritného spoločenstva v Békešskej Čabe. Použitá metodika mapovania a hodnotenia kultúrneho potenciálu je vypracovaná čiastočne súčasným autorským kolektívom tak, aby obsiahla čo najviac kultúrnych javov. Oblasť kultúrneho dedičstva, spolkovej činnosti, ľudských zdrojov a infraštruktúry nie sú rovnako rozsiahle a každú spracováva iný člen autorského kolektívu. Napriek tomu je len malá pravdepodobnosť, že by nejaké informácie absentovali, lebo každý kultúrny jav je hodnotený viackrát v iných súvislostiach a údaje sa navrstvujú a dopĺňajú. Upozorňujeme, že duplicita niektorých informácií je úmyselná, pričom v každom prípade ide o iné okolnosti a súvislosti ich umiestnenia.

Mapovanie a hodnotenie potenciálu minoritnej kultúry je orientované na jej súčasný stav, na prítomnosť. Mohlo by sa zdať, že všetky kultúrne hodnoty nie sú spracované rovnako dôsledne, precízne. Ak však niečo fungovalo a zaniklo, nerekonštruujeme genézu spoločenstva a vývoj spôsobu života a kultúry v historickom ani sociálnom čase, formu ani obsah, ale snažíme sa naznačiť príčiny a obdobie zániku, aby bolo dnes aj po niekoľkých desaťročiach zrejmé, aký kul-

túrny potenciál malo konkrétne minoritné lokálne spoločenstvo v období výskumu, to znamená v roku 2017.

Mapujeme a hodnotíme len také súčasti minoritnej kultúry, ktoré majú jednoznačne etnický charakter. Ak napríklad konkrétna obyčajová tradícia, záujmový spolok alebo združenie fungujú a nemožno ich klasifikovať ako slovenské, nie sú predmetom nášho záujmu. Odlišná je situácia mapovania a hodnotenia kultúrnych javov z pôvodnej slovenskej etnokultúrnej vrstvy, ktoré prechádzajú v rámci princípov fungovania minoritnej synkretickej kultúry neustálou akulturáciou. V etnicky zmiešanom prostredí sú kultúrne prieniky zákonité a nepretržité.

Metodika terénneho výskumu sa výraznejšie nelíšila od klasického etnologického získavania poznatkov. Základom nášho štúdia a analýzy bol výskum v cirkevných, spolkových aj školských archívoch. Ich úroveň je rôzna, závisí od vierovyznania a miestnych ľudských zdrojov, preto údaje nie sú porovnateľné kvalitou ani kvantitou. Odráža sa to aj na obsahu nášho materiálu. Rozhovory s informátormi boli rovnako dôležitou metódou ako archívny výskum. Aby bolo mapovanie a podklady k hodnoteniu kultúrneho potenciálu komplexné, využívali sme poznatky a vedomosti príslušníkov všetkých generácií a sociálnych vrstiev, všetky ľudské zdroje z kategórie organizátorov a manažérov inštitucionalizovanej kultúry, ochotných výkonných jednotlivcov, výrobcov aj interpretov. Pri terénnom výskume sme využívali spomenutú vlastnú metodiku a rozhovor možno považovať za štandardizovaný s otvorenými otázkami.

Snažili sme sa čo najmenej zohľadňovať doterajšie knižné publikácie a odbornú periodickú tlač, stala sa len východiskom k získaniu základných faktov ako podkladu k zisťovaniu a analyzovaniu súčasného stavu.

Mapovanie a hodnotenie kultúrneho potenciálu Slovákov v Békešskej Čabe je súčasťou ovel'a širšieho projektu financovaného Agentúrou pre podporu výskumu a vývoja, ktorý zahŕňa aj ďalšie slovenské enklávy a diaspóry v Maďarsku, Srbsku, Rumunsku a Chorvátsku. Je tiež produktom spolupráce Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí a organizačnej podpory Celoštátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku, Ústavu kultúry Slovákov v Maďarsku a Výskumného ústav Slovákov v Maďarsku.

Summary

The Cultural Potential of Slovaks in Békéscsaba

Keywords: mapping – evaluating – cultural heritage – association activities – human resources – infrastructure – cultural potential – present

One of the most famous and, until recently, the most numerous Slovak enclaves in the Great Plain as well as the centre of Slovak culture in today's Hungary, gradually acquires the character of an ethnic diaspora. The Slovak minority in the town has already lost the capacity of biological and ethno-cultural reproduction. Ethnic exogamy resulting in mixed marriages does not create the conditions for the raising of the youngest generation with an awareness of Slovak ethnicity. The awareness of the origin of grandparents from Upper Hungary on the territory of present-day Slovakia is mostly present in the collective memory of the youngest and middle-aged generation, but authentic cultural traditions as one of the conditions for forming / preserving ethnic identity have already disappeared from their everyday as well as festive life. If they exist, they are not a cultural ethno-differentiating or ethno-unifying sign, and there are no names for them in the Slovak language. Not even students of or graduates from the Slovak grammar school can communicate fluently in the Slovak language and they mostly do not identify themselves as Slovaks. They often do not recognize their religious identity and they do not understand the difference between Evangelical and Roman Catholic. In institutions operating on the Slovak ethnic principle, the language of communication is mostly the state language, and Slovak is used only in contacts with Slovaks from Slovakia and the Slovak world. The Lutheran Church ceased to follow the legacy of the previous centuries and lost its ethno-unifying/ethno-differentiating character. Slovak Evangelical Church service as a regular activity is connected with only a few individuals from the oldest generation. The oldest generation generally has an awareness of Slovak origin, the Evangelicals and Catholics also recognize the Evangelical and Roman Catholic religions, they recognize the importance of the Evangelical Church within the Slovak nationality, the important personalities of the Evangelical Church in Békešská Čaba, they consider many cultural phenomena Slovak, they know Slovak terminology, they have Slovak identity and, unlike people in the working age, they generally do not have the problem of manifesting it. The cultural and educational activities of national, regional and local Slovak national institutions fulfill an irreplaceable role in making the presence of the Slovak minority more visible and reminding the majority population, other national minorities and ethnic groups and, last but not least, to themselves, its otherness and uniqueness. At this stage of development, we cannot assess how such secondary (i.e. authentic, natural) impact to preserve an awareness of origin and Slovak ethnicity will be effective and sufficient.

The presented chapter includes the mapping and the evaluation of the cultural potential of the Slovak minority community in Békešská Čaba. The methodology used for the mapping and the evaluation of the cultural potential is drawn up partly by a contemporary authors' collective so as to cover as many cultural phenomena as possible. Areas of cultural heritage, activity of associations, human resources and infrastructure are not of the same extent and each is elaborated by a different author. However, there is little likelihood that some information would be absent because each cultural phenomenon is evaluated several times in different contexts and data intertwine and complement each other. We would like to point out that the duplication of some information is intentional, and in each case there are different circumstances and different contexts of their placement.

Mapping and evaluating the potential of minority culture focuses on its current state and the presence. It might seem that all cultural values are not elaborated with equal accuracy and precision. But if something existed and disappeared, we do not reconstruct the origin of the community and the development of the way of life and culture in historical or social time, its form or content, but we try to indicate the causes and the period of extinction so that today, even after several decades, it is obvious what the cultural potential of a particular local minority community like the one during the research period, in 2017, was.

We map and evaluate only those parts of minority culture that are clearly ethnic. For example, if a particular tradition, interest club or association works cannot be classified as Slovak, they are not the subject of our interest. The situation of mapping and evaluation of the cultural phenomena from the original Slovak ethno-cultural layer (which undergo constant acculturation through the principles of functioning of minority syncretic culture) is different. In an ethnically mixed environment, cultural penetration is legitimate and continuous.

The methodology of field research did not differ significantly from classical ethnological research. The basis of our study and analysis was a research in church, association and school archives. Their level varies, and it depends on confession and local human resources, that is why the data are not comparable in quality or in quantity. This is reflected in the content of our material. Interviews with informants were as important as archival research. In order for the mapping and the background information to be complex in assessing the cultural potential, we have used the knowledge of all generations and social classes, all human resources from the category of organizers and managers of institutionalized culture, willing individuals, producers and performers. For terrain research, we used our own methodology and the interviews can be considered standardized with open questions.

We have tried to take into account previous book publications and professional periodicals as little as possible, they have become only the background for gaining of basic facts for identifying and analyzing of the current situation.

Mapping and assessing of the cultural potential of the Slovaks in Békešská Čaba is a part of a much broader project funded by the Slovak Research and Development Agency, which also includes other Slovak enclaves and diasporas in Hungary, Serbia, Romania and Croatia. It is also a product of the cooperation between the University of Constantine the Philosopher in Nitra, the Office for Slovaks Living Abroad and the organizational support of the Slovak State Administration in Hungary, the Institute of Culture of the Slovaks in Hungary and the Research Institute of the Slovaks in Hungary.

prof. PhDr. Jaroslav Čukan, CSc.
Konstantin Filozófus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar,
Kulturális Menedzsment és Turizmus Tanszék
Nyitra / Nitra, Szlovákia
jcukan@ukf.sk

doc. PhDr. Boris Michalík, PhD.
Konstantin Filozófus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar,
Kulturális Menedzsment és Turizmus Tanszék
Nyitra / Nitra, Szlovákia
bmichalik@ukf.sk

Pluhár Tamás
Konstantin Filozófus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar,
Kulturális Menedzsment és Turizmus Tanszék
doktorandusza
Nyitra / Nitra, Szlovákia
tamas.pluhar@ukf.sk

Irodalom és publicisztika

♦

Literatúra a publicistika

♦

Literature and Journalism